

Muntslag in Vianen

Toon OPDAM*

Samenvatting – Dit artikel bevat een geactualiseerd overzicht van de muntslag in Vianen in de periode 1556–1577. Diverse nieuwe typen en varianten worden aan het bestaande corpus toegevoegd en in een catalogus gepresenteerd. Er wordt getwijfeld aan het bestaan van de door Van der Chijs genoemde bianchi, er worden vraagtekens gezet bij de toewijzing aan Vianen van de zonnekroon, en het alom – ten onrechte – aan Ameide toegeschreven wapen blijkt van Uten Goye te zijn. Enkele daaldertypen, de angelot en de johannesgoudgulden worden nauwkeuriger gedateerd. De angelot blijkt een nog niet eerder beschreven detail te bevatten. Tot slot worden twee nog niet eerder beschreven daalders toegeschreven aan de tot nog toe onbekende stedelijke muntslag van Vianen.

Summary – This article contains an updated overview of the coinage in Vianen in the period 1556–1577. Various new types and variants are added to the existing corpus and presented in a catalogue. There are doubts about the existence of the bianchi mentioned by Van der Chijs, questions are raised about the allocation of the zonnekroon to Vianen, and it appears that the coat of arms that has been widely but wrongly attributed to Ameide appears to be Uten Goye. Some thaler types, the angelot and the johannesgoudgulden are dated more precisely. The angelot turns out to contain a detail that has not been described before. Finally, two previously undescribed thalers are attributed to the hitherto unknown mint of the city of Vianen.

Inleiding

ER IS BETREKKELIJK WEINIG BEKEND over de muntslag die plaatsvond op naam van verschillende leden van de familie Van Brederode, een oud en adellijk geslacht uit Holland van zeer hoog aanzien. Enkele leden van dit geslacht pretendeerden zelfs rechtstreekse nazaten te zijn van de graven van Holland en hebben deze titel geclaimd.¹ Het familiewapen van de Van Brederodes is een directe verwijzing naar de rechtstreekse familierelatie met de Hollandse graven: het wapen Van Brederode bestaat uit de leeuw van Holland waaraan een lambel, ook barensteel genoemd, is toegevoegd. De lambel is een van de mogelijkheden om aan te geven dat het een wapen van een jongere tak van de familie betreft.

Ondanks de hoge status en een familiegeschiedenis die destijds al eeuwen terugging, heeft geen enkel lid van de familie Van Brederode ooit het muntrecht bezeten. Desondanks is er wel munt geslagen op naam van de Van Brederodes. Zo is bekend dat Reinoud I van Brederode (ca. 1336–1390), als heer van Gennep, en zijn weduwe Jolanda (ca. 1348–1413), als vrouwe van Gennep, in die stad

* Toon Opdam is onafhankelijk onderzoeker. @: toonopdam45@gmail.com

¹ Van Oostrom, 2018: 340; De Meyere, 1987: 11–13.

hebben laten munten.² Dit was mogelijk doordat aan het bezit van dit graafschap het recht van munt verbonden was,³ niet doordat het muntrecht aan Reinoud persoonlijk was toegekend. Van deze muntslag zijn een dubbele groot, een halve en een kwart groot, een plak en een kwart plak bekend. De hele groot is waarschijnlijk wel geslagen maar is nog niet aangetroffen.

Reinoud I wordt opgevolgd door zijn zoon Jan van Brederode (ca. 1372-1415). Die heeft in 1400 in Waalwijk laten munten. Waalwijk kwam aan de Van Brederodes door het huwelijk van Dirk III (ca. 1308-1377) van Brederode (de grootvader van Jan) met Beatrix van Valkenburg. Waalwijk was een leen van de hertogen van Brabant, en aan Waalwijk was een muntrecht verbonden dat echter was afgekocht door de hertog tegen een jaarlijkse rente. Maar Jan zat in dusdanige financiële problemen dat hij deze via de muntslag in Waalwijk enigszins probeerde te lenigen.⁴ Van de Waalwijkse muntslag is een dubbele groot bekend uit de muntvondsten Luik 1921 en Zutphen 1958.⁵ Van Gelder (1958, p. 110) noemt, naast de genoemde dubbele groot van Jan van Brederode, ook twee niet nader benoemde munten van ene Gijsbert van Brederode die in 1408 aan de regering zou zijn gekomen. Van Gelder zal hier echter Gijsbert van *Bronckhorst* bedoeld hebben. In de beschrijving van de munten uit deze vondst komen deze twee munten dan ook niet voor onder Vianen, maar worden deze wel (onder nr. 82) genoemd bij Batenburg. Gijsbert van Bronckhorst komt inderdaad in 1408 in functie.⁶

Bekender dan de hierboven genoemde muntslag in Gennep en Waalwijk is de muntslag die van 1557 tot 1577 in Thorn plaatshad op naam van de abdis van de Vrije Rijksabdij, Margaretha van Brederode. Zij was de jongste zus van de vader van Hendrik van Brederode en dus zijn tante. Deze muntslag vond plaats op naam van de abdij die het muntrecht bezat en niet op persoonlijke titel van Margaretha, hoewel haar naam wel duidelijk op de munten vermeld staat.

Ook de muntslag in Vianen, die in dit artikel centraal staat, vond zonder keizerlijke autorisatie plaats. Vanaf 1556 tot 1567 zijn op naam van Hendrik van Brederode zowel gouden als zilveren munten geslagen in Vianen. Tot nu toe zijn er geen koperen munten uit Vianen bekend. Na zijn overlijden in 1568 werd Hendrik opgevolgd door zijn zuster Johanna. Zij overleed in 1573 en van haar zijn geen munten bekend. Zij werd opgevolgd door haar enige dochter Geertruida van Bronckhorst-Batenburg, van wie alleen daalders met het jaartal 1577 bekend zijn. Er is dus wel door leden van het geslacht Van Brederode gemunt, maar nooit op basis van een recht dat aan hen persoonlijk was toegekend.

² Lucas, 1982; De Voogt, 1873.

³ Van Oostrom, 2018: 38.

⁴ *Ibid.*: 101-103.

⁵ De Beer, 1921: 88 (muntvondst Luik); Van Gelder, 1958 (muntvondst Zutphen).

⁶ Met dank aan Jos Benders die mij de suggestie aan de hand deed dat Van Gelder alleen de namen verwisseld heeft.

Tot slot zijn er aanwijzingen dat gedurende een zeer korte periode, en waarschijnlijk niet op grote schaal, daalders zijn geslagen op naam van de stad Vianen, een stedelijke muntslag dus.

Het archief van de Van Brederodes is bij de brand in kasteel Batestein bij Vianen, ook als Batenstein geschreven, in 1696 grotendeels verloren gegaan, waardoor er niet of nauwelijks uit dit archief geput kan worden. Op basis van gegevens uit andere archieven en bronnen is er toch voldoende nieuws te melden, zowel in de vorm van nog niet eerder vermelde wetenswaardigheden als in de vorm van nog niet beschreven varianten van bekende munttypes.

Vianen: Hendrik, Amalia en de aanzet tot de Opstand

Vianen werd in de 13^e eeuw gesticht door Zweder van Beusichem. Zijn zoon Hubrecht evenals diens nakomelingen noemden zich daarna Van Vianen. De kleindochter van Hubrecht, Heilwich van Vianen, huwde Willem van Duivenvoorde en in december 1335 gaven zij aan de inwoners het recht om *drie jaer-marcten en een weckemerct altoes op ten Woensdacht* te houden.⁷ In september 1336 werd hier een vervolg aan gegeven door stadsrechten toe te kennen aan de inwoners van Vianen. Willem legde Vianen aan als vestingstad, wat in die tijd inhield dat de stad een vierkante vorm kreeg met een strak rechthoekig stratenplan. Ook nu nog is dit grondschema duidelijk aanwezig in het oude deel van de stad. Precies in het midden loopt de sterk verbrede Voorstraat (op oude stadsplattegronden de *Hooghstraet* geheten) die ook als marktplaats kan dienen. De stad heeft nog steeds enkele oude verdedigingswerken uit die tijd, zoals de stadsgracht, delen van de stadsmuren en de Lekpoort. Aangezien Van Duivenvoorde belangrijke functies vervulde aan het hof van graaf Willem III van Holland, verschaften de verdedigingswerken de graaf een middel om de bisschop van Utrecht onder druk te zetten. Vianen ligt immers op een strategisch belangrijke plaats aan de Lek en daarmee strategisch gunstig ten opzichte van de stad Utrecht.

De heerlijkheid kwam aan de familie Van Brederode door het huwelijk in 1414 van Walraven I van Brederode met Johanna van Vianen, erfdochter (via haar moeder) van Ameide en (via haar vader) van Vianen. Na dit huwelijk verplaatste het hof zich van kasteel Brederode bij Santpoort naar kasteel Batestein bij Vianen. Deze verhuizing schijnt de oorzaak te zijn van het langzame verval van het kasteel Brederode.⁸ Economisch gezien was dit huwelijk voor de Van Brederodes zeer lucratief. Hoewel de familie een zeer hoog aanzien genoot, verkeerde zij continu in grote geldnood.⁹ Blijkbaar kwam hier na dit huwelijk een einde aan en gold, ruim honderd jaar later, Hendrik van Brederode als een der rijkste edelen van zijn tijd in de Noordelijke Nederlanden.

⁷ De Meyere & Ruiter, 1982: 17.

⁸ Obreen, 1926.

⁹ Van Oostrom, 2018.

Hendrik van Brederode werd op 20 december 1531 in Brussel geboren waar zijn vader, Reinoud III, belangrijke posities bekleedde aan het hof van Karel V.¹⁰ Hendrik werd, samen met onder anderen Willem van Oranje en Willem IV van den Bergh, opgevoed aan dit hof. Dit was gebruikelijk voor jonge edelen uit invloedrijke, adellijke geslachten. Hij ging in 1547, als page van Karel V, met Alva mee op krijgstocht tegen de Duitse protestanten in de zogenaamde Smalkaldische Oorlog. Ironisch genoeg zou Alva nog geen twintig jaar later zijn grootste vijand worden. In 1556 sterft zijn vader en volgt Hendrik hem op als vrijheer van Vianen en heer van Brederode, Ameide en Herlaer.

Afb. 1 – Epitaf door Johannes Pasqualini in de Evangelische kerk in Alpen die door Amalia is gesticht. Hieronder bevindt zich de grafkelder waarin Hendrik en Amalia naast elkaar begraven liggen.

Afb. 2 – Kooltekening van Jacques Le Boucq, met bijschrift 'Amelya de Mandrech femme de Henry S[ieur] de Brederode', vóór 1568. *Recueil de Portrets d'Arras*. Bron: Médiathèque Municipale d'Arras.

Op 19 januari 1557 trouwt Hendrik met Amalia (of Amelia) von Neuenahr-Alpen. Dit huwelijk bleef kinderloos. In 1560 laat hij in het bos bij Vianen een kasteeltje voor haar bouwen dat naar haar vernoemd wordt: Ameliastein. Naar men zegt was het een goed huwelijk met wederzijdse liefde en respect. Dit wordt ondersteund door het feit dat Amalia in 1576, na de dood van haar tweede echtgenoot,

¹⁰ Zie voor meer informatie over Hendrik van Brederode: Van Hulzen, 1995; De Meyere, 1997; Wassing, 2017.

de schatrijke Frederik de Vrome, keurgraaf van de Palts die de strijd in de Lage landen tegen Spanje met enorme kapitalen steunt, terugkeert naar Ameliastein en dat, hoogstwaarschijnlijk op haar verzoek, het stoffelijk overschot van Hendrik in 1602 naar Alpen wordt overgebracht om daar naast haar begraven te worden in de door haar gestichte Evangelische kerk. Amalia was protestant en dit heeft blijkbaar ook op Hendrik duidelijke invloed gehad: in maart 1558 verklaart hij dat niemand vanwege zijn geloof vervolgd zou mogen worden en daarom biedt hij hun bescherming aan in Vianen, dat daarmee een vrijhaven wordt voor de aanhangers van ‘het nieuwe geloof’.

Om de opkomst van het protestantisme in de Lage Landen de kop in te drukken, wordt Granvelle door Filips II aangesteld als zijn voornaamste adviseur en vlak daarna ook als aartsbisschop, waardoor hij op alle fronten zijn grote invloed kan laten gelden. Bij beide aanstellingen werd de edelen niet om hun instemming gevraagd wat tot dan toe wel het gebruik was. Granvelle voert de druk steeds verder op en uiteindelijk leidt dit, op 5 april 1566, tot het aanbieden in Brussel van het Smeekschrift der edelen aan landvoogdes Margaretha. Hendrik voerde de vele aanwezige edelen aan en trad op als hun woordvoerder.¹¹

Afb. 3 – Penning (z.j. later werk, 17^e eeuw) op het aanbieden van het Smeekschrift der edelen. Op de voorzijde Van Brederode. Op de keerzijde biedt Van Brederode Margaretha van Parma het Smeekschrift aan. In de afsnede staat vermeld **CCCC NOB** (400 edelen). Ongesigneerd, zilver, 79,78 mm. Bron: Künker 141 nr. 4513.

Overbekend is natuurlijk dat graaf De Berlaymont bij die gelegenheid tegen Margaretha fluisterde dat zij voor hen niet bang hoefde te zijn want ‘*ce ne sont que des gueux*’ (het zijn slechts bedelaars/schooiers). Deze opmerking was voldoende reden om de term ‘gueux’ als erenaam aan te nemen, waarmee de ‘Geuzen’ waren ontstaan. Vanwege zijn rol hierin kreeg Hendrik de bijnaam ‘de

¹¹ In de diverse bronnen is men erg verdeeld over het aantal aanwezige edelen. Op het Internet wordt het getal 500 genoemd, Van Hulzen, 1995 schat het aantal op 400 en Wassing, 2017 denkt dat er 200 edelen waren, welk aantal in de dagen erna opliep tot 400.

Grote Geus'. In afwachting van het antwoord van Filips II op het Smeekschrift, werd een bestuur gevormd dat bestond uit graaf Lodewijk van Nassau, Willem van den Bergh, Floris van Pallandt – beter bekend als (de graaf van) Culemborg – en Hendrik van Brederode die als leider optrad. Ondertussen wordt Vianen berucht omdat daar 'slechte boeken' worden gedrukt, waarmee boeken werden bedoeld waarin tegen het katholieke geloof werd geageerd. Al in 1563 wordt in Vianen een boek gedrukt van een monnik uit Mainz. Hierin staat vermeld: '*Gedruct ende uut ghegeven met gratie, privilegie ende consent van den Edele Heer tot Brederode, vrijheer tot Vyanen, burggraeff tot Utrecht etc.*'.¹² Ook vond op 21 juli 1566, op het grondgebied van Hendrik, de eerste hagepreek in de noordelijke provincies plaats, en op 25 september 1566 liet Brederode de beelden uit de kerk van Vianen verwijderen en werd de kerk afgestaan aan de calvinisten.¹³

Anders dan Willem van Oranje was Hendrik vrij direct en uitgesproken in zijn mening. Zo is bijvoorbeeld van hem bekend dat bij een oplopend meningsverschil met de aartsbisschop van Kamerijk Hendrik hem een grote schurk noemde en een schaal die gebruikt werd om daarin de handen te wassen, naar het hoofd van de bisschop wilde gooien, maar dat Lamoraal van Egmond hem net op tijd kon tegengehouden.¹⁴ Nadat bekend werd dat Alva naar de Nederlanden zou komen, vertrokken de meeste edelen in de eerste helft van 1567 naar Duitsland. Op 27 april vertrok Hendrik eerst naar Amsterdam, maar op aanraden van Willem van Oranje reisde hij daarna door naar Emden en van daaruit weer naar het slot Horneburg bij Recklinghausen.¹⁵ Dit slot was eigendom van zijn vriend Joost II van Holstein-Schauenburg die tevens een oom was van zijn vrouw Amalia en een neef van Willem van Oranje. In Duitsland werd het verschil in inzicht en karakter tussen Hendrik en Willem steeds duidelijker voor zover dit de aanpak van de situatie in de Nederlanden betrof. Dat leidde ertoe dat Hendrik zijn testament uit 1564 liet wijzigen. Aangezien hij kinderloos was, had hij zijn vriend Willem in dit eerste testament opgenomen als erfgenaam van al zijn bezittingen. Dit heeft hij, uit onvrede met het handelen van Willem, veranderd en is Willem uit het testament geschrapt. Niet lang daarna, op 15 februari 1568, overleed Hendrik vrij plotseling op slot Horneburg.¹⁶ Hij werd in het waterslot van Gemen, dicht bij de huidige Nederlandse grens en 50 km van zijn sterfplaats, begraven. Waarom juist op die plaats is onduidelijk.

In zijn nieuwe testament had Hendrik bepaald dat zijn bezittingen over zouden gaan op zijn jongste zuster Johanna die gehuwd was met Joost van Bronckhorst-Batenburg, heer van Hönnepel en Niedermörmter. Doordat alle bezittingen van de opstandige edelen, en dus ook die van Hendrik, door Alva verbeurd verklaard

¹² Van Hulzen, 1995: 79.

¹³ *Ibid.*: 63.

¹⁴ *Ibid.*: 19.

¹⁵ De Meyere & Ruiter, 1993: 21.

¹⁶ Wassing, 2017; Van Hulzen, 1995.

waren, heeft Johanna nooit bezit kunnen nemen van haar erfenis. Zij overleed namelijk in 1573, ruim voordat de meeste edelen op 8 november 1576 weer in hun rechten en bezittingen werden hersteld krachtens de Pacificatie van Gent. Na het overlijden van Johanna gingen de bezittingen over op haar dochter Geertruida. In december 1576 neemt Joost van Bronckhorst-Batenburg, namens zijn dochter Geertruida, bezit van Vianen en Ameide. In februari 1577 komt Geertruida naar het slot Batestein in Vianen. Nog datzelfde jaar wordt de muntslag in Vianen hervat, net zoals in Batenburg, Bergh en Thorn. Geertruida overlijdt kinderloos op 28 april 1590, waarmee deze tak is uitgestorven en de bezittingen overgaan op de tak Brederode-Cloetinge.¹⁷

Muntslag

Tot nu toe is over de muntslag te Vianen nauwelijks gepubliceerd. Verkade (1848), Van der Chijs (1855, 1856 en 1858) en Meijer (1855) publiceren een (beperkte) catalogus, maar verder komt de muntslag alleen fragmentarisch aan bod (bv. Chabouillet 1849, Meijer 1843 en meer recentelijk Nissen 2008 en Opdam 2008, 2012, 2019 en 2022). Waarschijnlijk heeft het gebrek aan archiefstukken over de muntslag, als gevolg van de brand in kasteel Batestein, er aan bijgedragen dat er zo weinig is gepubliceerd. Daardoor zijn we vooral aangewezen op indirecte bronnen en het interpreteren en combineren van zaken die wel zijn overgeleverd. Dit houdt in dat ‘er altijd een slag om de arm moet worden gehouden’, zeker wanneer er geen aanvullend en ondersteunend bewijs is.

De opkomst van de particuliere muntslag, waaronder die in Vianen, werd rond 1560 mogelijk gemaakt door het ontbreken van een sterk centraal gezag en door de enorme toevloed van goud en zilver uit Zuid-Amerika die via Spanje ons land bereikte. Bovendien leidde de sterk verbeterde winningstechniek in Bohemen tot een verhoogde productie van vooral zilver dat deels ook onze kant op kwam. Deze toevloed leidde tot een ongekennde toename aan munthuizen in de Nederlanden die ofwel voor het eerst begonnen te munten ofwel de muntslag hervatten. Een van die nieuwe muntbedrijven was de Munt in Vianen.

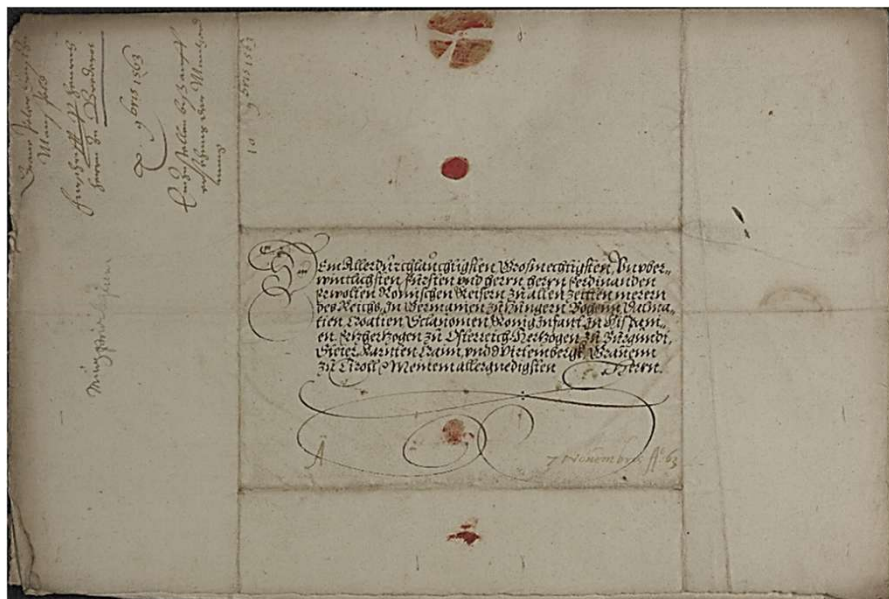
De muntslag in Vianen vangt op zijn vroegst aan in 1556, het jaar waarin Hendrik van Brederode als vrijheer van Vianen aantreedt, en wordt waarschijnlijk in april 1567 onderbroken. Hendrik vlucht namelijk op 27 april 1567 voor Alva het land uit, en op 5 mei bezet Erik van Brunswijk namens de koning de stad.¹⁸ De muntslag zal zeker per die datum zijn stilgezet maar waarschijnlijk al iets eerder, namelijk bij het vertrek van Hendrik. Onder Geertruida van Bronckhorst-Batenburg wordt de muntslag in 1577 voor korte tijd hervat. Van haar zijn alleen munten met het jaartal 1577 bekend. Natuurlijk is het mogelijk dat er in latere jaren nog is gemunt met het jaartal 1577, maar waarschijnlijk is dit niet. In dat

¹⁷ Obreen, 1926: 242.

¹⁸ Van Hulzen, 1995: 126.

jaar staakten namelijk veel meer munthuizen (tijdelijk) hun muntslag (o.a. Batenburg, Bergh, Hedel, Thorn). Al met al is er in Vianen gedurende een heel korte periode gemunt, elf jaar onder Hendrik en slechts een jaar onder Geertruida.

Een zilver- en goudmijn in Vianen?

Afb. 4 – Omslag van de brief van Hendrik aan ‘*Dem Aller durchlauchtigsten Grosmechtigsten Vnverwintlichsten fursten vnd herrn herrn Ferdinanden*’
Bron: Oostenrijks Staatsarchief

In het Staatsarchief te Wenen bevindt zich een verzoek van Hendrik aan de Duitse Keizer Ferdinand gedateerd 13 september 1563. Deze brief is in het Latijn gesteld. Hierin verzoekt Hendrik, als vertegenwoordiger van een geslacht dat sinds mensenheugenis gezag heeft over zijn vrije heerlijkheid, om gouden en zilveren munten te mogen slaan net zoals de andere, grote heren dit doen, die daarvoor geen wettige, keizerlijke autorisatie hebben ontvangen.¹⁹ Dit verzoek wordt kracht bijgezet door een aanbevelingsbrief die op 21 oktober is opgesteld door graaf Peter Ernst van Mansfeld. Deze laatste was gehuwd met Hendriks zuster Margaretha en was dus Hendriks zwager.²⁰ Deze begeleidende brief, die in het Duits is opgesteld, wordt – samen met het verzoek van Hendrik – in Wenen op 7 november 1563 ingeboekt en op 10 november wordt hierop aangetekend:

¹⁹ Mijn dank gaat uit naar Theo Nissen die bereid was de Latijnse tekst voor mij te duiden.

²⁰ Zie bijlage 1 met daarbij een transcriptie van het Duitstalige deel.

‘Ein zu stellen biß auffersehung der Muntzordnung’.²¹ (Vrij vertaald: Seponeren tot de verordening op de muntslag is opgesteld). Waarschijnlijk heeft Hendrik nooit officieel antwoord op zijn verzoek gehad. In het archief in Wenen is hierover althans niets te vinden. Of hij via de Kreits een antwoord heeft gekregen, moet nog nader uitgezocht worden, maar tot nog toe ben ik hierover niets tegengekomen in het Landesarchiv NRW te Duisburg. De aangekondigde Müntzordnung werd uiteindelijk in 1566 van kracht, en daarin werd onder andere bepaald dat alleen die vorsten munten mochten laten slaan die een eigen zilver- of goudmijn bezaten. Met deze maatregel wilde men de ontstane wildgroei aan munthuizen inperken. Dat deze bepaling er aan zat te komen was blijkbaar in 1563 al bij Van Mansfeld bekend, want in zijn aanbevelingsbrief wordt gesuggereerd dat Hendrik in het bezit is van dergelijke mijnen. Hij schrijft namelijk: *‘Belangett demnach an E. Key. Majest. mein aller vnderthenigst bitten E. Key. Majest. wollen gedachts meines Schwagers aller vnderthenigster petition stadt gebenn vnd Ihnen mitt Goldt vnd Sielber in seiner Herschaft vnd derselben Bergkwerck zu myntzen allernedigst begnaden.’* (Vrij vertaald: Verzoeken daarom Edele Keizerlijke Majesteit om mijn allernederigst verzoek om in de allernederigste bede van mijn geachte zwager meest genadig te bewilligen en hem toe te staan in zijn heerlijkheid en in zijn mijnen goud en zilver te vermunten).

Waarschijnlijk heeft Hendrik al voordat hij het verzoek indiende, munten laten slaan. Aan de hand van de wapentjes die Hendrik op zijn munten liet opnemen, met name op de daalders, kan een tweedeling in de muntslag van de daalders worden aangebracht. Er zijn namelijk enerzijds daalders met daarop drie wapens, te weten Van Brederode, stad Vianen en Uten Goye;²² anderzijds zijn er daalders met vier wapens, te weten Van Brederode, Neuenahr, Holstein-Schauenburg en Van der Marck-Arenberg. Hiervan worden Neuenahr en Holstein-Schauenburg ‘ingebracht’ door zijn vrouw Amalia en deze daalders zullen dan zeker zijn geslagen na het huwelijk dat op 19 januari 1557 plaatsvond. De daalders met drie wapens zijn waarschijnlijk vóór die tijd geslagen, of wellicht tot korte tijd daarna, en dus moet Hendrik al vrij snel na zijn aantreden op 25 september 1556 als heer van Vianen, zijn eerste munten hebben laten slaan. En dit was dus ruim vóór zijn verzoek aan de keizer. Vrijwel tegelijkertijd wordt ook de muntslag hervat door de heren van Bronckhorst-Batenburg in Batenburg (1556) en door graaf Willem van den Bergh in ’s-Heerenberg/Bergh. Vrij snel na het aantreden in 1557 van Margaretha van Brederode als abdis van de Rijksabdij Thorn, begint ook daar de muntslag. Hoogstwaarschijnlijk werden tussen Batenburg, Bergh, Thorn en Vianen nauwe contacten onderhouden met betrekking tot de muntslag. Niet alleen de familierelatie van de muntheren (Hendrik en Margaretha) maar ook de familierelaties tussen de muntmeesters en het feit dat Hendrik van Brede-

²¹ AT-OeStA/HHStA RHR, Gratialia et Feudalia, Confirmationes Privilegiorum, deutsche Expedition, 27-2-3.

²² Tot nog toe werd het derde wapen toegeschreven aan Ameide. Dit blijkt onjuist te zijn, het derde wapen is dat van Uten Goye (zie verderop in dit artikel).

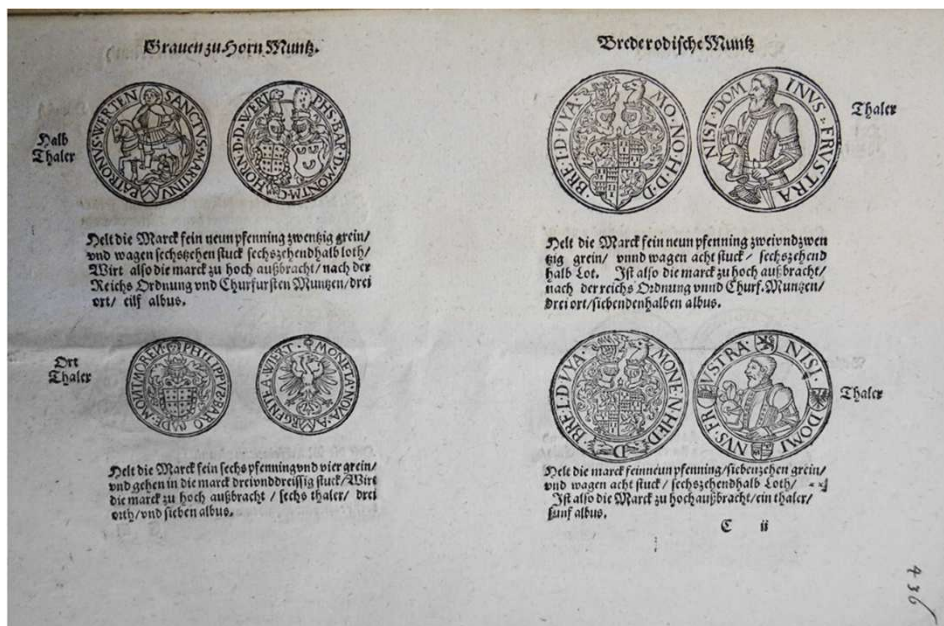
rode en Willem van den Bergh een gezamenlijke opvoeding hebben genoten aan het hof van Karel V te Brussel, zullen dit vergemakkelijkt hebben. Volgens Schneider ging de samenwerking zelfs zo ver dat er een gemeenschappelijk netwerk was opgezet om de munten uit deze vier bedrijven in Duitsland af te zetten en om te wisselen voor goed, dat wil zeggen volwaardig, geld.²³

Hoewel de muntslag waarschijnlijk vrijwel tegelijkertijd in de vier genoemde muntplaatsen begon of werd hervat, is er in het uiterlijk van de daalders een belangrijk verschil. De heren van Batenburg en de heren, de latere graven, Van den Bergh en de Rijksabdij Thorn ontleenden het muntrecht aan de Duitse keizer. Deze had via de Reichstag van 1559, en daarna nogmaals in de hiervoor vermelde Müntzordnung van 1566, verordonneerd dat de munthuizen die hun muntrecht aan de Duitse keizer ontleenden de rijksadelaar en de naam van de dan regerende keizer op hun daalders moesten opnemen.²⁴ Anders dan in die periode in Batenburg, Bergh en Thorn gebeurt, kiest Hendrik ervoor om op de keerzijde van zijn munten zijn familiewapen onder een toernooihelm op te nemen in plaats van de rijksadelaar, en ook wordt de naam van de regerende Duitse keizer op geen enkele van zijn munten genoemd. Het feit dat die Duitse adelaar en de naam van de Duitse keizer op de eerste daalders van Hendrik ontbreken, is te verklaren en lijkt geen politiek *statement* in te houden. De henricusdaalders, naar men algemeen aanneemt de eerst geslagen daalders van Hendrik, zijn immers een directe navolging van de Nijmeegse karolusdaalders, en de aanmunting van zowel de karolus- als de henricusdaalders vond plaats voordat sprake was van de invoering van de Müntzordnung. Dit geldt echter niet voor de zogenaamde portretdaalders die daarna zijn geslagen en die de naam en de (vermeende) afbeelding van Hendrik voeren. Hoewel deze portretdaalders, in meer of mindere mate, een navolging zijn van daalders uit het Duitse Rijk, lijkt het weglaten van de adelaar en de naam van de regerende Duitse keizer een politieke keuze te zijn waarmee Hendrik kennelijk wilde onderstrepen dat hij niets met de keizer van doen had en aan hem geen verantwoording verschuldigd was. Blijkbaar achtte hij zich als vrijheer van Vianen bevoegd om zelfstandig te laten munten. Vianen was immers een vrijstaat binnen het graafschap Holland, vergelijkbaar met Monaco in Frankrijk of Andorra binnen Spanje in de huidige tijd. Blijkbaar accepteerde de keizer dit, want Hendrik is nooit door de Westfaalse Kreits gedaagd om daar verantwoording af te leggen over de door hem geslagen munten, dit in tegenstelling tot de heren van Batenburg, Bergh en Horne, de abdij van Thorn en de steden Nijmegen, Deventer, Zwolle en Kampen. Heerlijkheden en steden die, net als Vianen, in het gebied lagen van de Spaanse koning en waarover de keizer geen zeggenschap had, maar die wel het muntrecht aan hem ontleenden. De keizer achtte zich blijkbaar verantwoordelijk voor een volwaardige muntslag in de gebieden waaraan hij het muntrecht had verleend en riep

²³ Schneider, 2005: 25.

²⁴ Van Gelder, 2002: 83.

daarom die heren en steden ter verantwoording die zich niet conformeerden aan de regels van het Rijk.

Afb. 5 – Pagina uit het manuaal van 1566. Hierop (links) een halve en kwart daalder van het graafschap Horne en (rechts) twee daalders van Hendrik van Brederode. *LAV NRW Rheinland, Niederrheinisch-Westfälisches Kreisarchiv, Münzhandlung XII, Akten 2 folio 436.* (Foto auteur)

Hoewel Hendrik dus niet ter verantwoording wordt geroepen op de Kreitstag van 1566, komt zijn muntslag daar wel ter sprake. Diverse munten van Hendrik worden hier gevalueerd. In een muntvaluatie werd openbaar bekend gemaakt welke munten wel en welke niet aan de algemeen geldende normen voldeden. Onvolwaardige munten werden verboden, waarbij bekend werd gemaakt wat de werkelijke waarde van de verboden munt was, uitgedrukt in rekeneenheden. Welke rekeneenheid werd gebruikt, hangt af van de periode en de plaats waar de valuatie plaats had. In de Nederlanden werd hiervoor in de 16^e eeuw de (Brabantse) stuiver gebruikt.

In een plakkaat van Hertog Willem van Gulik en Kleef, gedateerd op de eerste maandag van september 1566, komt een henricusdaalder voor.²⁵ In een manuaal uit 1566 komen de angelot, drie typen dukaten, de johannesgoudgulden, twee

²⁵ LAV NRW Rheinland, Niederrheinisch-Westfälisches Kreisarchiv, Münzhandlung XII, Akten 2 folio 523. Hierin wordt deze daalder verboden zonder gevalueerd te worden.

typen daalders met het borstbeeld van Hendrik, de kwart madonnadaalder en de bianco voor.²⁶ Zowel plakkaat als manueel maken deel uit van het dossier van de Kreits over de periode 1511-1566, en het was daar dus bekend dat de Viaanse munten – soms bij lange na – niet voldeden aan de eisen van het Rijk.

Vroege, Luikse valuaties

Tot de vroege – en vrij onbekend gebleven – valuaties waarin Viaanse munten genoemd worden, behoren de ordonnanties van de bisschoppen van Luik. De oudste Luikse ordonnantie waarin Viaanse munten worden genoemd, dateert van 2 november 1564, en daarin worden van Vianen de angelot, de henricusgoudgulden en de batzelaar genoemd.²⁷ Vreemd genoeg geen daalders. In de volgende ordonnantie, van 10 september 1565, worden – naast de hiervóór vermelde munten – ook Viaanse daalders genoemd, maar deze worden niet nader omschreven.²⁸ Het is opvallend dat er in verhouding grote verschillen zijn in de waardering van de angelotten van Thorn, Bergh, Batenburg en Vianen.²⁹ Zo varieert, in de valuatie van 2 november 1564, de angelot tussen 10 florins en 15 aidans (Bergh) en 13 florins (Thorn). De Viaanse henricusgoudgulden wordt gewaardeerd op 6 florins en 12 aidans en de Batenburgse (niet nader beschreven) goudgulden op 6 florins en 10 aidans, terwijl die van Thorn slechts 5 florins en 15 aidans doet. Volgens de evaluaties is de kwaliteit van deze munten ook niet constant: de in 1564 toegekende waarden verschillen van die van 1565. Nieuw in de ordonnantie van september 1565 is dat ook de johannesgoudgulden wordt genoemd. Deze wordt gewaardeerd op 5 florins en 15 aidans.

Herkomst	2/XI/1564	10/IX/1565
Angelot		
Batenburg	11÷15	12÷4
Bergh	10÷15	11÷3
Thorn	13÷-	13÷-
Vianen	11÷5	11÷3

²⁶ LAV NRW Rheinland, Niederrheinisch-Westfälisches Kreisarchiv, Münzhandlung XII, Akten 2 folio's 425, 425v, 436 en 437v.

²⁷ Polain, 1869: 282. Volgens Tangelder, 1955 (p. 170) zou deze ordonnantie van 2 november 1560 zijn waarbij hij verwijst naar de *RBN* 1857 (p. 355-358). Maar volgens Polain (p. 282) en Haanen, 2014 (p. 105 noot 151), moet dit 2 november 1564 zijn.

²⁸ Polain 1869 vermeldt op de pagina's 252-254 dat deze ordonnantie van 10 september 1555 is, maar volgens Haanen, 2014 (p. 105 noot 151) moet dit 10 september 1565 zijn.

²⁹ De Luikse gulden (florin) bestaat uit 20 aidans. Vier Luikse guldens staan gelijk aan één Brabantse gulden, waardoor een Brabantse stuiver staat aan vier Luikse aidans. (Haanen, 2014: p. 98 noot 123).

Goudgulden met borstbeeld keizer/St. Henricus		
Batenburg	6=10	7=12
Thorn	5=15	7=12
Vianen	6=12	6=4
Johannesgoudgulden		
Batenburg	—	6=4
Vianen	—	5=15

Tabel 1 – Samenvatting van de valuaties van 2 nov. 1564 en 10 sept. 1565.
Vermelding in Luikse guldens (florins) en Luikse stuivers (aidans).

Tot slot wil ik nog de publicatie van Antonius Matthaeus vermelden waarnaar ook Van der Chijs verwijst.³⁰ Hierin komt een prachtige plaat voor – door de beroemde graveur Jan van Vianen – met enkele fraaie afbeeldingen van Viaanse munten, waarbij de graveur blijkbaar meer waarde hechtte aan de schoonheid van de gravure dan aan de overeenkomst met de werkelijkheid. In zijn boek bespreekt Matthaeus de kerkelijke instellingen in de stad Utrecht en het Sticht.

Afb. 6 – Detail van de plaat uit Matthaeus door Jan van Vianen.
Hierop staat de bijzondere daalder van Hendrik van Brederode afgebeeld
die in het Amsterdam Museum aanwezig is (catalogusnummer 1.12).

De fraaie plaat van de Viaanse munten komt blijkbaar ‘zomaar uit de lucht vallen’ want nergens in het 610 pagina’s tellende boek – dat grotendeels in het Latijn is gesteld – wordt iets gezegd over de munten die op de plaat staan afgebeeld, noch iets over de muntslag door Hendrik van Brederode.³¹ Natuurlijk zijn er

³⁰ Matthaeus, 1703; Van der Chijs, 1858: 544.

³¹ Hoewel voor dit artikel niet relevant, is het wellicht interessant te weten voor geïnteresseerden in de middeleeuwse muntslag dat op pagina 48 e.v. een ordonnantie wordt gegeven van 1490 door de (niet bij naam genoemde) Roomse koning als heer van Utrecht, waarin wordt aangegeven dat de muntslag in Utrecht in het vervolg zal aansluiten bij die van de omliggende landen, en dat daartoe muntmeester Lodewyck een nieuwe goudgulden, een

veel meer plakATEN en manualen bekend waarin Viaans geld wordt vermeld, maar deze zijn alle van latere datum dan de hierboven genoemde en zij zijn in de bestaande literatuur al eerder vermeld en besproken. De bekendste zijn het *Thalerkabinet* van Madai, het *Thresoor*; de *Alter und Neuer Müntz-Schlüssel* van Hofmann en het *Münzbuch* van Stürmer waarnaar Van der Chijs en Verkade regelmatig verwijzen.³²

Een poging tot chronologisering van de daalders

Het bepalen van de hoeveelheid puur zilver per daalder, zoals dat in manualen en valuaties werd gedaan, kan behulpzaam zijn bij het chronologiseren van de munten. Algemeen wordt aangenomen dat munten met een hogere intrinsieke waarde ouder zijn dan die met een lagere. Met betrekking tot de hagemunten moet hierbij misschien een slag om de arm worden gehouden. Het is namelijk waarschijnlijk dat bepaalde munttypes of varianten daarvan uitsluitend voor de buitenlandse markt zijn geslagen, met name voor de Baltische staten. Weliswaar bepaalde de muntheer, in casu Hendrik van Brederode, welke muntsoorten in Vianen geslagen mochten worden met de daarbij horende specificaties betreffende gehalte en gewicht, maar het waren de handelaren die bepaalden of en hoeveel er van werden geslagen. De muntmeester sloeg namelijk veelal op bestelling, waarbij de opdrachtgever waarschijnlijk invloed zal hebben gehad op het uiteindelijke gewicht en gehalte, geheel afhankelijk van de situatie in het gebied waar hij de munten wilde afzetten. Natuurlijk was er op de Munt een waardijn aanwezig die in loondienst was van de muntheer en die de belangen van de muntheer hoorde te behartigen. Hij was verantwoordelijk voor de uitgifte en inname van de muntstempels – waardoor er buiten zijn aanwezigheid om niet gemunt kon worden – maar zijn voornaamste taak bestond daaruit dat hij van de geslagen munten er geregeld een in de muntbus moest steken. Daarnaast diende hij in een register bij te houden hoeveel munten er geslagen waren en hoeveel daarvan in de muntbus waren gedaan. De munten uit de muntbus werden op gewicht en gehalte gecontroleerd, en wanneer er tekortkomingen waren werd mede aan de hand van de aantallen uit het waardijnregister de hoogte van de boete bepaald die aan de muntmeester werd opgelegd. Dit was althans allemaal de bedoeling. Maar wie tikte de waardijn op de vingers wanneer hij eens ‘vergat’ om te *bussen*, zoals dat werd genoemd, en wie zou er klagen wanneer een partij munten niet werd genoteerd in het waardijnregister? Wellicht ook stuurde de muntmeester erop aan dat de waardijn niet a-select een steekproef

stuiver, een halve stuiver (‘*geheten Cromstert*’) en ‘*voorts oerten van stuvers, ende anders minre munte naer advenant*’ zal slaan. Daarna volgt de bijbehorende valuatie die vanaf dat moment zal gelden. Daarnaast wordt op pagina 50 gezegd dat de Utrechtse stadsraad bij acte van 3 juli 1483 muntmeester Lodewijck opdraagt hele en halve stuivers te slaan ‘*daer op staen sel sunte Martinus. Ende sal beter wesen dan den vleemischen penningh. Den stuiver sal heten enen Miter; ende den halven stuiver een Witgen.*’

³² Madai, 1765; N.N., 1580; Hofmann, 1683; Stürmer, 1572.

nam voor de munt in de muntbus. In een relatief klein bedrijf, zoals de hagemunt, waar muntmeester en waardijn vrijwel dagelijks ‘op elkaars lip zaten’, zijn dergelijke frauduleuze praktijken waarschijnlijk eerder regel dan uitzondering geweest. Zo is bijvoorbeeld bekend dat voor de Kreitstag van mei 1617 alleen het waardijnregister van de Batenburgse Munt is ingeleverd, en dat Jacques de Mey, muntmeester van Batenburg van mei 1615 tot juni 1617, zijn muntbus niet had ingeleverd. Daarom hadden de onderzoekers van de Kreits onder andere Batenburgse schellingen uit de omloop gehaald voor onderzoek. Deze werden als onvolwaardig beoordeeld en daardoor dreigde een straf voor de muntmeester. Zijn vrouw, Anna Wijntgens, leverde vijf maanden later alsnog de muntbus aan en uit het onderzoek dat volgde, bleek dat de munten ruimschoots aan de gestelde normen voldeden.³³ Blijkbaar was er dus een verschil tussen de munten in de omloop en de munten in de muntbus. Het is ook bekend dat in Batenburg onder muntmeester Jacques de Mey vier-stuiverstukken en drie-kreuzers zijn geslagen die noch in de muntbus noch in het waardijnregister verantwoord werden. Onder Laurens de Rasiere (ook als Rasière geschreven) zijn in 1622 Batenburgse roosschellingen van vijf stuiver en in 1618 en 1619 groschen geslagen waarvoor hetzelfde geldt: zij komen niet in de muntbus en niet in het waardijnregister voor maar zij bestaan wel.³⁴ Van deze roosschellingen is bekend dat zij in opdracht van een joodse handelaar in varkens *‘wesende dickachtich van persoon ende bruijn van aengesicht van ouderdom van omtrent 5 ofte 46 jaeren, gecleet in swart laekens cleet’* zijn geslagen *‘ende dat de Jode de figuijre die daer op staet selffs eerst heeft geteijckent nae de welke hij begeerde dat men den penninck zoude slaen’* maar ook dat *‘den Heere van Batenburch eerst t’selve heeft geweijsert ende daerna daerinne heeft geconsenteert.’*³⁵ Hieruit moge blijken dat de invloed van de handelaren op de muntslag van de hagemunten niet onderschat moet worden en dat de muntmeesters zich meer vrijheden veroorloofden dan de bedoeling was, en ook dat zij wegen hadden gevonden om een directe controle te omzeilen. Daarmee lijkt het aannemelijk te veronderstellen dat er verschillen bestaan in gewicht en gehalte tussen diverse partijen munten, afhankelijk van de marktomstandigheden, en dat het veronderstelde verband tussen intrinsieke waarde en chronologie, in ieder geval voor de hagemunten, geen wetmatigheid is.

Ondanks de onzekerheid die het bovenstaande met zich brengt, geldt in het algemeen dat emissies met een lagere intrinsieke waarde later zijn geslagen dan die met een hogere intrinsieke waarde. Dit is niet alleen een gevolg van inflatie maar zal ook zijn ingegeven door het feit dat een muntbedrijf dat voor het eerst munten uitbrengt deze zo dicht mogelijk bij de standaard zal willen laten aan-

³³ Gropp, 2016: 102-103; *Idem*, 2018: 198-199.

³⁴ Zie voor de roosschelling bij voorbeeld Verkade 35.3 en De Voogt 16 en 17. Voor de groschen De Voogt 6.

³⁵ Nationaal Archief, Generaliteitsmuntkamer 1.01.44-04 folio 130.

sluiten. Pas wanneer deze munten algemeen geaccepteerd worden kan daarna langzamerhand worden afgeweken van de voorschriften om zodoende nog meer voordeel te behalen uit de muntslag. Wanneer inflatie de enige reden zou zijn, dan zou deze verslechtering van de muntvoet ook waarneembaar moeten zijn bij de munten uit de koninklijke muntateliers. En dat is niet het geval. Overigens, inflatie blijkt zelden uit een verslechtering van de muntvoet (waarmee het officiële gewicht en gehalte worden bedoeld) maar veel meer uit de verhoging van de tegenwaarde uitgedrukt in kreuzer dan wel stuivers. Zo werd in 1566 een Taler op 68 kreuzer gesteld, enkele jaren later werd dit 72 kreuzer en in 1580 was de waarde al opgelopen naar 90 kreuzer.³⁶ In de Noordelijke Nederlanden kent men een vergelijkbaar verloop: de tegenwaarde van de daalder liep van 30 stuivers in 1548 op naar 45 stuivers in 1586.³⁷

In het hierboven afgebeelde manuaal van 1566 (afbeelding 5) wordt over de bovenste Viaanse daalder gezegd dat deze een gehalte heeft van 9 penningen en 22 grein, hetgeen neerkomt op een gehalte van 826%.³⁸ Bovendien wogen acht stuks 15½ lot ('sechszehend halb' ofwel 'de zestiende half'), wat neerkomt op 28,32 gram per daalder.³⁹ Deze daalder bevat daarmee 23,39 gram zilver. De daalder die daaronder is afgebeeld heeft een gehalte van 9 penningen en 17 grein (ofwel 809%) en deze weegt ook 28,32 gram. Daarmee is het fijngewicht 22,91 gram zilver.

Volgens de *Reichsmünzordnung* van 1559, die nog eens herhaald en aangescherpt wordt in het *Reichsmünzedikt* van 1566 van het Duitse Rijk, behoorden er acht daalders in een mark Keuls te gaan, en daarom zal in het bovenvermelde manuaal het gewicht van de Viaanse daalders per acht stuks zijn vermeld. Volgens dit Edict moet een daalder een gewicht hebben van 29,23 gram (233,856 gram gedeeld door 8) en daarnaast een gehalte hebben van 889%, waardoor deze 25,98 gram puur zilver hoort te bevatten.⁴⁰ In dit Edict is voor het eerst sprake van de *Reichstaler* en deze wordt gesteld op 68 kreuzer.⁴¹

Naast bovengenoemd manuaal van 1566, is ook een afbeelding vermeldenswaard in een manuaal uit 1565, gedrukt in Straatsburg door Josias Rihel, waarin

³⁶ Kroha, 1977: 365.

³⁷ De eerste daalders die in de Nederlanden op de Duitse voet geproduceerd werden, zijn rond 1540 geslagen in Nijmegen en in Deventer (de Drie-Stedenmuntslag). In 1548 werd de koers hiervan officieel vastgesteld op 30 stuivers. In 1586 werd de Leicesterdaalder uitgebracht tegen de officiële koers van 45 stuivers. Van Gelder, 2002: 77 en 244.

³⁸ Voor zilver geldt dat 12 penningen staat voor puur zilver (1000%). Een penning is onderverdeeld in 24 grein.

³⁹ Een mark Keuls is 233,856 gram en is onderverdeeld in 16 lot. Een lot is weer verdeeld in 32 Heller. Bron: Kroha, 1977: 494.

⁴⁰ Kroha, 1977: 431. Van Gelder, 2002: 293 vermeldt daarentegen een gewicht van 29,38 gram en een gehalte van 892%.

⁴¹ Kroha, 1977: 365 en ook 431.

van Vianen alleen een daalder van Hendrik (slecht) wordt afgebeeld.⁴² Deze daalder, die later bekend is geworden als de ‘daalder met de handschoen’, wordt in dit boekje gevalueerd op 61 kreuzer terwijl een goede daalder op dat moment op 68 kreuzer wordt gesteld.

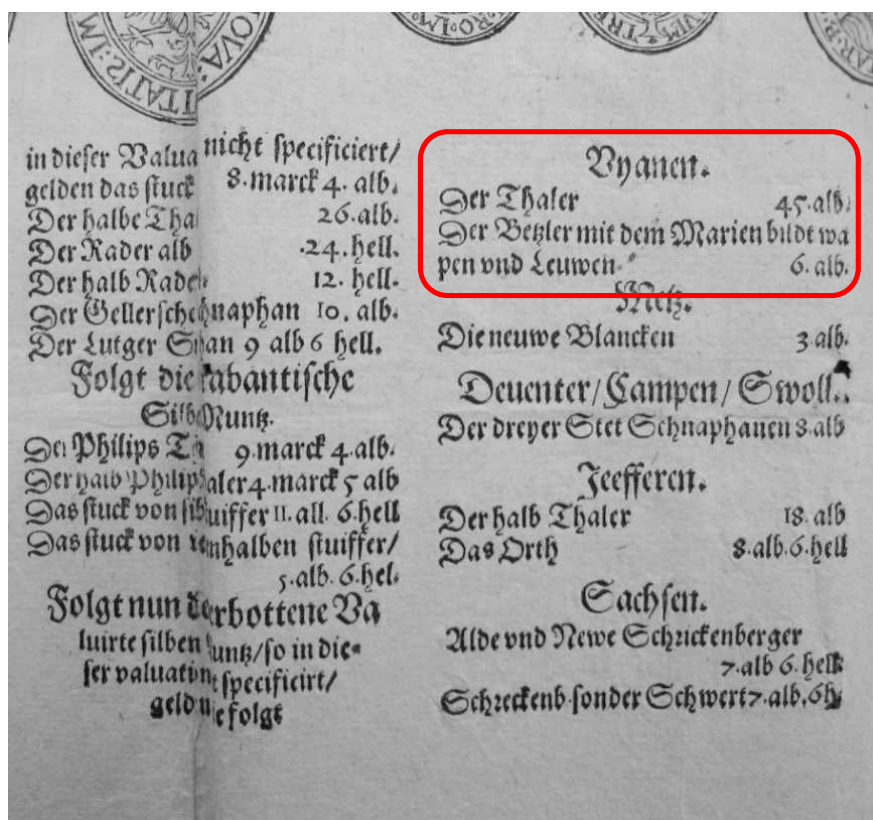
Afb. 7 – Pagina uit: Thaler und Silbere Muntzen / allerhand Sorten / so am gehalt zu gering unnd verboten. Sampt derselben Werth und Valuation. Getruckt zu Straßburg bey Josias Rihel. MDLXV. *Algemeen Rijksarchief Brussel, Geheime Raad, Spaanse periode, 1337bis Folio 569v.* (Foto auteur)

In Brussel bevindt zich een, helaas zeer slecht bewaard gebleven, plakkaat van 1 mei 1565 van de hertog van Gulik.⁴³ Hierop worden veel verboden gouden en zilveren munten van Batenburg, Bergh, Horne, Gronsveld en Thorn afgebeeld en gevalueerd maar ontbreken Viaanse munten. Wel worden twee Viaanse munten in de tekst op het plakkaat vermeld en zij worden daarin verboden zonder te worden afgebeeld. Het betreft *Der Thaler* (gevalueerd op 45 albus) en *Der Betzler mit dem Marien bildt wapen und Leuwen* (gevalueerd op 6 albus). Deze laatste is bij ons beter bekend als batzelaar of kwart madonnadaalder.

Wanneer de zilverinhoud van de drie daalders, zoals deze is vastgesteld in de genoemde valuaties, wordt uitgedrukt als percentage van de vereiste zilverinhoud (te weten 25,98 gram) of zilverwaarde (68 kreuzer) dan geven de bovengenoemde daalders achtereenvolgens het volgende beeld: de eerste daalder vertegenwoordigt 90% van de vereiste waarde ($23,39 / 25,98 \times 100\% = 90\%$), de tweede daalder 88% ($22,91 / 25,98 \times 100\% = 88\%$), en de derde daalder 90% ($61 / 68 \times 100\% = 90\%$).

⁴² N.N., 1565: folio 569v.

⁴³ Algemeen Rijksarchief Brussel, Geheime Raad, Spaanse periode 1337bis.

Afb. 8 – Plakkaat van de Hertog van Gulik van 1 mei 1565.

Detail. Hierop worden twee Viaanse munten
als *Verbottene Valuirte Silben Munz* betiteld.

(Foto auteur)

Rekening houdend met alle hierboven genoemde bedenkingen over het valueren, kunnen – op basis van deze percentages en met een grote slag om de arm – de eerste en de derde daalder als ouder aangemerkt worden dan de tweede daalder. De eerste daalder is de vrijwel onbekende daalder in het Amsterdam Museum (catalogusnummer 1.12), de derde daalder is de daalder die bekend staat als de ‘daalder met de handschoen’ (nummer 1.13) en de tweede daalder is die met de vier wapentjes (nummer 1.16).

Deze volgorde komt overeen met de hiervoor vermelde indeling, namelijk die met drie wapentjes van vóór en die met vier wapentjes van na het huwelijk van Hendrik en Amalia.

Mogelijke datering van de angelot

We weten niet wanneer de Viaanse angelot is geslagen. Zoals in die tijd zo vaak voorkomt bij ‘munthuizen van dubieuze faam’ werd er bijna nooit een jaartal op de munten aangebracht. Toch kunnen we, met een slag om de arm, het tijdsbestek waarin de angelotten in Vianen zijn geslagen enigszins inperken. Het is bekend dat in de zo genaamde hagemunten bij de instructie voor de muntmeester vaak volstaan werd met een verwijzing naar de instructie die in een andere muntplaats gold in plaats van zelf de precieze gewichten en gehalten te noemen. Zo wordt in de muntinstructie aan Claes van Essen, muntmeester van de op 15 augustus 1565 geopende Hedelse Munt, bepaald dat hij ‘zijn muntstukken, goud en zilver, zal slaan naar de voet van Horne en Vianen’. Vóór Van Essen muntmeester in Hedel werd, was hij muntmeester in Bergh en moest hij zijn dukaten ‘*na luit der Batenborsche ordinghe*’ slaan.⁴⁴ Waarschijnlijk gold dit ook voor de muntmeesterinstructies in Vianen, Batenburg, Bergh, Hedel en Thorn. Wanneer dit het geval is geweest, zouden de intrinsieke waarden van dezelfde muntsoorten uit deze hagemunten dus redelijk overeen moeten komen. Daarbij moeten, zoals hierboven aangegeven, de nodige reserves in acht worden genomen met betrekking tot de betrouwbaarheid van de valuaties.

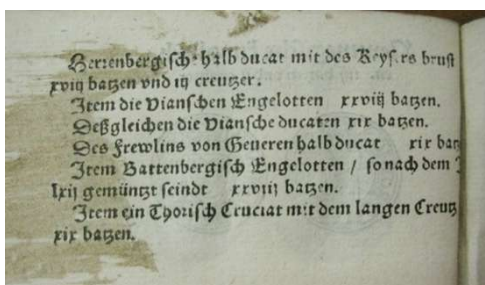
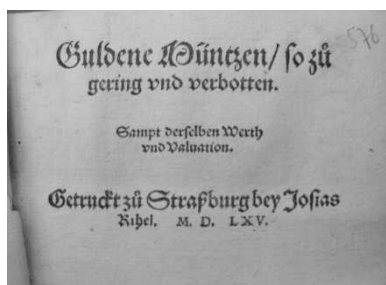
Het reeds eerder aangehaalde kleine boekje, een zogenaamd *manuaal* – uit het archief te Brussel – kan helpen om de angelot enigszins te dateren.⁴⁵ Dit boekje, van ongeveer 12 cm breed en 7 cm hoog, is een muntvaluatie die door Josias Rihel in 1565 te Straßburg is gedrukt.⁴⁶ In dit boekje worden diverse gouden en zilveren munten afgebeeld en gevalueerd. De waardebepaling gebeurt in *kreuzer*, maar op de laatste pagina (folio 591v), waarop geen munten worden afgebeeld maar deze alleen genoemd en gewaardeerd worden, geschiedt de waardering in *batzen* (1 batz is 4 kreuzer). Op deze pagina staat op de derde regel de Viaanse angelot vermeld, en deze wordt gewaardeerd op 27½ batzen in plaats van de vereiste 36 batzen. Drie regels daaronder staat dat de Batenburgse angelot van *na* 1562 op vrijwel dezelfde waarde wordt gesteld, namelijk op 28 batzen.⁴⁷ Indien de muntinstructies van Batenburg en Vianen ook op elkaar waren afgestemd, dan kan daaruit worden afgeleid dat de Viaanse angelotten ook na 1562 geslagen zijn. Het manuaal is van 1565 en dus moet de Viaanse angelot voor het eerst tussen 1563 en 1565 zijn geslagen. Als deze veronderstellingen juist zijn, dan zijn de Viaanse angelotten geslagen tussen 1563 en mei 1567, wanneer Vianen onder het gezag van Alva komt.

⁴⁴ Tangelder, 1955: 128.

⁴⁵ N.N., 1565.

⁴⁶ Algemeen Rijksarchief Brussel, Geheime Raad, Spaanse periode, blok 171, 1337bis folio 544-591v.

⁴⁷ De Batenburgse angelotten van 1562 en daarvóór werden hoger gewaardeerd, namelijk op 34 Batzen.

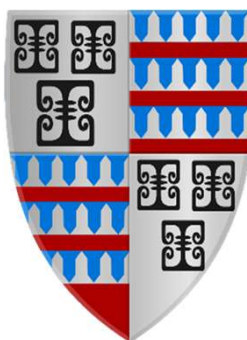
Afb. 9 – Twee pagina's (folio's 576 en 591v) uit het manuaal dat door Josias Rihel in 1565 te Straßburg is gedrukt. (foto's auteur)

Overigens blijkt op de Viaanse angelotten een afgeknotte zwijnskop (Afb. 10) aanwezig te zijn in de woeste baren onder het schip. De zwijnskop met daaronder twee brandende lauriertakken is het zinnebeeld van de Van Brederodes, vaak vergezeld van hun lijfspreuk *ET SI MORTUUS URIT* (hoewel gestorven, brandt hij). Deze naar links kijkende kop is op alle Viaanse angelotten aanwezig, maar is op een groot aantal daarvan niet, of alleen met enige moeite, als zodanig herkenbaar.⁴⁸

Afb. 10

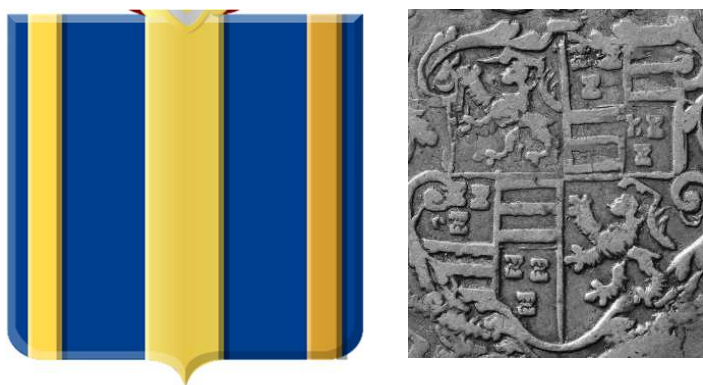
Het vermeende wapen van Ameide blijkt van Uten Goye

Afb. 11 – Links het wapen van Hendrik van Brederode: I en IV Brederode, II en III heerlijkheid Vianen. Rechts het wapen van de heerlijkheid Vianen: I en IV Vianen, II en III Uten Goye.

⁴⁸ Opdam, 2022.

Over de toewijzing van de gevoerde wapens op de munten van Vianen is men het in de numismatische literatuur niet altijd eens. Allereerst worden de wapens van Neuenahr en Van der Marck-Arenberg veelvuldig verwisseld wanneer de wapens op de portretzijde van de daalders van Hendrik worden benoemd. Delmonte interpreteert de tekst van Van der Chijs onjuist, waardoor hij de wapens verwisselt. Deze fout wordt daarna bijna algemeen overgenomen.⁴⁹ Ingrijpender wordt het wanneer het gaat over de duiding van het wapen op de keerzijde van de daalders van Hendrik. In navolging van Van der Chijs wordt dit stevast maar wel ten onrechte als volgt beschreven: ‘1 en 4 Brederode, 2 en 3 hergekwartierd: 1 en 4 Vianen, 2 en 3 Ameide’. Deze beschrijving is echter onjuist en moet zijn: 1 en 4 Van Brederode, 2 en 3 heerlijkheid Vianen (of Land van Vianen). Het wapen van de heerlijkheid Vianen wordt sinds halverwege de 14^e eeuw gevoerd door de heren van Vianen. Het gevierendeelde wapen van de heerlijkheid heeft in 1 en 4 de stad Vianen en in 2 en 3 Uten Goye. Het wapen Vianen bestaat uit drie zwarte zuilen, geplaatst 2 en 1, op een zilveren veld. Het wapen Uten Goye bestaat uit twee of drie rode dwarsbalken in vair. Met *vair* wordt in de heraldiek een patroon van een blauwe kleur op een zilveren ondergrond aangeduid. Dit wapen behoort aan het geslacht Uten Goye.⁵⁰

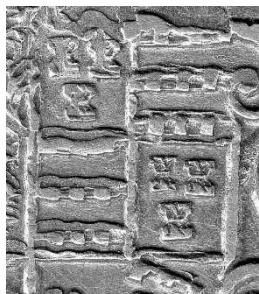
Afb. 12 – Links het wapen van Ameide, rechts het gevierendeelde wapen waarin het wapen van Uten Goye (ogenschijnlijk) zonder het vair wordt afgebeeld zoals op de daalder Van der Chijs 40.12.

⁴⁹ *Idem*, 2012.

⁵⁰ Vriendelijke mededeling van de heer B. Provoost (Historische Vereniging Ameide en Tienhoven) en ook van de heer O. Mertens van het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Geslacht- en Wapenkunde. Beiden gaven, onafhankelijk van elkaar, een eensluidend antwoord op mijn vraag. Zie ook Kattendijke, 538 en 539 waarop de folio's 525v en 526r uit de oorspronkelijke, eind 15^e-eeuwse *Kattendijker Kroniek*, worden afgebeeld. Deze pagina's zijn gewijd aan bisschop Gijsbrecht van Brederode, en hierop komen onder andere de wapens voor van heerlijkheden en families die in nauwe relatie staan met de Van Brederodes, zoals Uten Goye, Herlaer, Van Loon, Gennep en de heerlijkheid Vianen.

Het wapen van Vianen met de drie zuilen is afkomstig van de familie Van Beusichem. Een tak uit dit geslacht is heer van Vianen en vanaf Hubert (1255-1318) noemen zij zich Van Vianen. Huberts zoon Hendrik I huwt Catharina, erfdochter van Uten Goye. Hun zoon Gijsbert (1320-1391) wordt in 1350, na het overlijden van zijn moeder, heer van Uten Goye, en na het overlijden in 1352 van zijn vader wordt hij ook heer van Vianen. Gijsbert en ook zijn zoon Hendrik II voerden een gevierendeeld wapen met in 1 en 4 de drie zuilen van Van Beusichem voor Vianen en in 2 en 3 Uten Goye. Dit werd het wapen van de heerlijkheid Vianen. De kleindochter van Gijsbert, Johanna van Vianen (ca. 1380-1418) was erfdochter van Vianen en Ameide. Zij huwde Walraven van Brederode (ca. 1370/73-1417), en daarmee kwamen deze heerlijkheden binnen het geslacht Van Brederode. Hierdoor ontstond het alliantiewapen zoals wij dat kennen van de daalders van Hendrik van Brederode: 1 en 4 Brederode, 2 en 3 heerlijkheid Vianen.

Het wapen van Ameide bestaat uit drie gouden palen op een blauw veld. De middelste paal is twee keer zo breed als de twee buitenste palen. Op de eerste daalder van Vianen die Van der Chijs beschrijft onder nummer 40.12, wordt op de munt het wapen van Uten Goye onvoldoende duidelijk afgebeeld. De dwarsbalken zijn duidelijk herkenbaar maar het vair lijkt te ontbreken, en dit is voor Van der Chijs waarschijnlijk de aanleiding geweest om dit wapen toe te schrijven aan Ameide. Hoewel hij op pagina 548 terecht vermeldt dat in het wapen van Ameide de middelste balk breder is dan de twee buitenste balken, komt dit niet op de afbeeldingen van de munten tot uiting en ook niet op de munten zelf. Bovendien verzuimt hij te vermelden dat het wapen 90° gedraaid moet worden. Wanneer bij de volgende door Van der Chijs beschreven en afgebeelde daalders het vair wel duidelijk als zodanig wordt afgebeeld, is dit voor hem blijkbaar onvoldoende aanleiding om de beschrijving aan te passen, en wordt dit deel van het wapen stevast als het wapen van Ameide aangeduid. Dit wordt daarna algemeen overgenomen, helaas ook door ondergetekende.⁵¹

Afb. 13 – Detail van Kz 1.13 waarin het wapen Uten Goye afwijkend wordt weergegeven.

⁵¹ Opdam, 2012 en 2019. Overigens wordt in dit laatste artikel ten onrechte *Willem* van Viersen als muntmeester in Vianen genoemd (p. 151). Dit moet *Matthijs* van Viersen zijn, de vader van Willem.

Hoewel het vair bij de eerst vermelde daalders lijkt te ontbreken, blijkt – wanneer van een exemplaar dat beter bewaard is gebleven het wapen in het tweede of het derde kwartier sterk wordt vergroot – dat de stempelsnijder wel degelijk heeft gepoogd om het vair aan te brengen, zoals uit de detailfoto van het tweede kwartier blijkt (Zie Afb. 13). De stempelsnijder wijkt daarbij wel af in de volgorde van het vair en de balken. Op de betreffende daalder is dit van boven naar beneden: vair, balk, vair, balk, vair, terwijl dit op de andere daalders is: balk, vair, balk, vair, balk. Dit wordt alleen bij sterke vergroting zichtbaar, en dat is waarschijnlijk de reden dat dit niet eerder isesignaleerd.

Het munthuis en de muntmeesters

Het staat niet helemaal vast waar de muntslag precies plaatshad in Vianen. De Meyere vermeldt dat op slot Batestein werd gemunt.⁵² In het archief van de Historische Vereniging Land van Brederode bevindt zich een handgeschreven aantekening (van rond 1980?) waarin, zonder enige verwijzing naar de bron, het volgende wordt vermeld: ‘Het Munthuis stond achter aan de oostzijde van “Batenstein” Later werd het het woonhuis van de Drossaard. Begin 19^e eeuw gesloopt.’⁵³

Er is weinig bekend over het personeel dat in de Munt te Vianen werkzaam was. Volgens de *Encyclopedie voor Munten en Papiergeld* zou Matthijs van Viersen muntmeester zijn geweest vanaf ca. 1560, en werd Lodewijk Alewijn dat in 1577.⁵⁴ Helaas vermeldt de Encyclopedie niet uit welke bronnen dit blijkt. Pogingen mijnerzijds om over de muntmeesterschappen meer zekerheid en duidelijkheid te krijgen, hebben tot nog toe geen resultaat gehad. Matthijs werd waarschijnlijk in 1530 in Leeuwarden geboren en overleed vóór 1590 in Vianen. Waarschijnlijk was hij tot 1560 muntmeester van Graaf Willem IV van den Bergh. Tangelder meldt dat een archiefstuk uit het Koninklijk Huisarchief in bruikleen werd gegeven aan Huis Bergh.⁵⁵ Hierin zou iets vermeld staan over de voormalige Berghse muntmeester Matthijs van Viersen. Navraag bij het archief Bergh leverde op dat het betreffende stuk niet meer in de map aanwezig is waarin het zich zou moeten bevinden.⁵⁶ Gelukkig heeft mr. A.P. van Schilf-

⁵² De Meyere, 1987b: 18.

⁵³ Archief handschriften Historische Vereniging Land van Brederode (h.013) folio 23.

⁵⁴ In de *Encyclopedie* als Van Vierssen (met dubbele s) beschreven. Hoewel in de 16^e eeuw geen eenduidigheid van spelling bestond, lijkt de schrijfwijze Van Viersen (met enkele s) de voorkeur te hebben. Zie <https://www.genealogieonline.nl/west-europese-adel/I99175.php> bezocht op 20-04-2021. Van Kerkwijk 1916 beschrijft een contemporaine afbeelding van Willem van Viersen op een gouden medaillon. Op de keerzijde daarvan staat duidelijk de tekst *Willem van Viersen* gegraveerd. Waarom Van Kerkwijk in de titel van zijn artikel en daarna ook in de hoofdtekst steeds voor *Van Vierssen* kiest, blijft onduidelijk.

⁵⁵ Tangelder, 1955: 318 (Addendum).

⁵⁶ Archief Huis Bergh, inv.nr. 404a registnr. 2893a en b.

gaarde in 1957 het thans vermiste stuk in zijn regestenlijst opgenomen, waarbij hij schrijft: *Wilhelm, graaf tottten Bergh etc., geeft ten verzoeke van zijn gewezen muntmeester Matthijs van Virssen een verklaring af dat deze zich in zijn dienst altijd eerlijk heeft gedragen. Datum dem xvi ten 7bris ao etc LX.*⁵⁷ (dit is 16 september (15)60). Matthijs huwde in Vianen rond 1560 Marie Jansdr van Bommel(en). Uit dit huwelijk zijn twee kinderen bekend: Geurdt Matthijsz van Viersen (1560-????) en Willem Matthijsz van Viersen (1564-1641).⁵⁸ Deze Willem volgt in 1586 Lodewijk Alewijn op als muntmeester van Friesland. Van Lodewijk Alewijn is bekend dat hij in 1578 essayeur in Utrecht was en daarna muntmeester van Friesland is geweest van 1580 tot 1586. Hij huwde Marie van Bommel(en), de weduwe van Matthijs van Viersen, zijn voorganger in Vianen.⁵⁹ Waarschijnlijk is hij in 1550 geboren als zoon van Dirck Dirckz Alewijn (1530-1573), wisselaar te Amsterdam.⁶⁰

Waarschijnlijk treedt Matthijs van Viersen pas na september 1560 aan als muntmeester. Tot nu toe is er niets bekend over zijn voorganger die vanaf 1556 actief moet zijn geweest.

Wel of geen Vianen?

In de catalogus wordt onder nummer 1.03 een zonnekroon beschreven die in de *Bibliothèque nationale de France* in Parijs aanwezig is. Deze munt is tot nog toe alleen in de vorm van pentekeningen en een gipsafdruk bekend.⁶¹ In het verleden heeft deze munt in Parijs lange tijd in het laatje ‘*Incertaines*’ (onzekere toewijzing) gelegen, totdat de toenmalige conservator in 1849 de betreffende munt aan Hendrik van Brederode toeschreef.⁶² Dit werd daarna algemeen overgenomen.

Hoewel er heel veel redenen zijn om bij deze toewijzing aan te sluiten, zijn er naar mijn mening ook vraagtekens bij te zetten. Graag wil ik de volgende overwegingen voorleggen met betrekking tot deze zonnekroon, zonder daarbij uiteindelijk tot een conclusie te komen.

⁵⁷ Vriendelijke mededeling P. Bresser, archivaris Huis Bergh en ook <https://www.archieven.nl/nl/zoeken?mivast=o&mizig=318&miadt=26&miaet=18&micode=0214-REG&minr=3167946&miview=ldt> bezocht op 10-06-2023.

⁵⁸ Van Kerkwijk, 1916: 176 en ook <https://www.genealogieonline.nl/stamboom-griffioen-koster/I287075.php> bezocht op 22-04-2021.

⁵⁹ Encyclopedie, De Noord- en Zuid-Nederlandse muntmeesters p. 46 en 47.

⁶⁰ <https://www.genealogieonline.nl/stamboom-familie-ruijgrok-tunker/I505801.php> bezocht op 22-04-2021.

⁶¹ Van der Chijs, 1858: no. 40.2; Van Gelder, 1950.

⁶² Chabouillet, 1849.

Afb. 14 – Voorzijde zonnekroon (schaal 150%) en detail. Bron: Bibliothèque nationale de France, Parijs. Inventarisnummer AF.PB.452

Op de voorzijde van deze munt staat een gekwartierd wapenschild: 1 en 4 drie Franse lelies met een nauwelijks zichtbare schuinsteep, 2 en 3 een klimmende leeuw onder een barensteel, ook wel lambel genoemd, met drie hangers. De leeuw is zo vervormd dat deze sterk lijkt op de dolfijn zoals die op de oorspronkelijke Dauphinese munt voorkomt. Aan de bovenkant tussen het eerste en het tweede kwartier een kleine zon waaraan de naam *zonnekroon* is ontleend.

Omschrift: ☼ HENRICVS • DOMINVS • DE • BL • DNS • V

Volgens Chabouillet moet dit omschrift gelezen worden als HENRICUS DOMINVS DE B[REDERODE] L[IBERO] D[OMI]N[V]S V[LANENSIS]. Hij beschrijft de vervormde leeuw heel treffend als *un lion delphinisé* ofwel een ‘gedauphiniseerde leeuw’.⁶³

Op de detailafbeelding van de voorzijde is in het wapen met de lelies – heel vaag – een schuine lijn te zien, de z.g. schuinsteep, die tussen de drie lelies loopt (voor de toeschouwer van links boven naar rechts onder). Het opnemen van een schuinsteep is een van de mogelijkheden om aan te geven dat het wapen ‘gebroken’ is. Een dergelijk wapen geeft aan dat het wapen gevoerd wordt door een familielid van de rechtmatige wapendrager. Wettige kinderen gebruiken hiervoor vaak de barensteel, terwijl de schuinsteep meestal aangeeft dat het een bastaardzoon betreft. Gebruikelijk is dat de schuinsteep – vanuit de toeschouwer gezien – van rechts boven naar links onder (*sinister* in heraldische termen) loopt, maar andersom komt ook voor en dan heet dit *dexter*. Dit laatste is het geval bij de betreffende zonnekroon. Hiermee wordt aangegeven dat het zou gaan om een aanverwant van het Franse koningshuis van Bourbon. Hendriks moeder was, volgens Chabouillet, in de verte verwant aan dit huis, en om die reden zou Hendrik het recht hebben gehad om dit wapen met de lelies te voeren, zij het wel ‘gebroken’.

⁶³ Chabouillet, 1849: 219.

De ‘breuk’ (in de heraldiek *bressure* genoemd) in het wapen kan op verschillende manieren worden weergegeven. Dit kan zijn in de vorm van de eerder genoemde schuinstreep, maar ook via een horizontale streep zoals op een dubbele groot van Gennep. Bekender is de streep met daaraan één, drie of vijf hangers die dan lambel of barensteel wordt genoemd. Deze kan boven de leeuw geplaatst worden, zoals bij het wapen van de Van Brederodes, of achter/voor de leeuw zoals in het wapen van Blankenheim.

Afb. 15 – Schuinstreep en barenstelen zoals weergegeven op de zonnekroon (detail van 1.03), twee keer het wapen van Brederode (details van een dubbele groot uit Gennep en daalder cat.nr. 1.13) en dat van Blankenheim (detail van halve daalder Batenburg D 549)

Tot zover het overzicht van wat er via de literatuur en het Internet bekend is over deze munt en de barensteel.⁶⁴ Toch heb ik enige twijfel bij de toewijzing van deze munt aan Hendrik van Brederode: op al zijn munten gaat de vermelding van zijn naam, eventueel in sterk verkorte vorm, vergezeld van een duidelijk familiewapen. Op deze zonnekroon lijkt het omschrift inderdaad duidelijk naar Hendrik te wijzen maar roept het ontbreken van de punt tussen **B** en **L** met daarnaast het ontbreken van een duidelijk familiewapen vragen op. Het wapen met de drie lelies werd nooit door Hendrik gevoerd en ook het wapen met de vervormde leeuw lijkt zo te zijn vormgegeven dat iedere verwijzing naar hem ontbreekt. En gezien alle andere munten van Hendrik, is dit niet zijn gewoonte.

Chabouillet suggereert dat er een punt gelezen moet worden tussen de letters **BL** en dat deze punt bewust is weggelaten om de gelijkenis met de oorspronkelijke munt te vergroten. Maar op de munt die zou zijn nagebootst, staan nergens de letters **BL**. Helaas geeft hij niet aan waarmee de letters **BL** door het publiek geassocieerd moeten worden waardoor de herkenbaarheid en de acceptatie vergroot zouden worden.

⁶⁴ Graag dank ik Geertje de Kort voor haar welwillende controle van hetgeen hier over de schuinstreep en de barensteel is geschreven.

Afb. 16 – Frankrijk, zonnekroon met het wapen van de Dauphiné, z.j. (1528–1538) op naam van François Ier. Bron: Bibliothèque nationale de France, inv.nr. IFN-7700339 (schaal 150%)

Wanneer we bedenken dat het omschrift op de voorbeeldmunt luidt **FRANCISCVS DEI GRA FRANCOR REX**, dan lijkt het weglaten van een punt tussen **B** en **L** niet echt bij te dragen aan het vergroten van de kans op misleiding.⁶⁵ Chabouillet oppert tot slot dat het waarschijnlijk de bedoeling was van de opdrachtgever dat het publiek de letters **DNS V** zou opvatten als afkorting van **D[ELPHI]N[V]S V[IENNENSIS]** (ofwel: ‘dauphin de Viennois’, de officiële titel van de graaf). Dat is natuurlijk mogelijk, maar is het voor de hand liggend?

Hendrik van Brederode laat het publiek nooit gissen naar de herkomst van zijn munten: op alle stukken zijn het omschrift en de wapens met elkaar in overeenstemming en vormen zij een duidelijke verwijzing naar de muntheer. Bij deze zonnekroon is dat zeker niet het geval. Op geen enkele manier wordt op een duidelijke wijze verwezen naar (een van) zijn wapens. Het verhaal dat Hendrik via de stamlijn van zijn moeder recht zou hebben op het voeren van het wapen van de Bourbons dat op deze kroon staat, komt mij als uiterst vergezocht over. Chabouillet baseert zich – met betrekking tot de vermeende familieband met de Bourbons – op een Franse vertaling uit 1663 van het werk van Paulus Voet.⁶⁶ Wanneer we op pagina 7 en 8 van het oorspronkelijke werk lezen dat Voet de stamboom van de Van Brederodes ‘sonder moejelijcheyt tot het Trojaense rijk soudén konnen voortgaen’ – net zoals veel andere adellijke families in heel Europa een stamboom hebben laten opstellen die ofwel naar Troye ofwel naar Alexander de Grote terugleidt – dan behoeft het weinig betoog dat ook aan de familieband met het grote Franse koningshuis getwijfeld kan worden. Maar vooral is de – zelfs met een vergrootglas – nauwelijks zichtbare schuinstreep, in mijn ogen, ‘niet des Hendriks’.

Ondanks al deze bedenkingen heb ik geen betere kandidaat voor een toewijzing kunnen vinden, en zolang dit het geval is, wil ik de toewijzing van Chabouillet nog niet afwijzen, hoe onzeker deze in mijn ogen ook mag zijn.

⁶⁵ Als voorbeeldmunt heb ik een zonnekroon van François I genomen (Duplessy 783).

⁶⁶ Voet, 1556.

Een stedelijke Munt?

Er bestaat een koninklijk besluit uit Polen dat op 14 juni 1567 werd uitgevaardigd door koning Sigismund Augustus (1548-1572) om de bevolking een handreiking te geven met betrekking tot de waarde van de daar sinds 1564 in groten getale circulerende daalders die vooral afkomstig waren uit de Nederlanden.⁶⁷ In deze *Constitutie* worden vijftig daalders afgebeeld en gevalueerd, waarvan er zeven uit Vianen afkomstig zijn.

Afb. 17 – Twee munten, nummers 37 en 38, uit de Poolse *Constitutie* van 1567

Van deze zeven daalders zijn er twee nog niet eerder beschreven en tot nog toe ook nog niet teruggevonden. Bij de vijf wel eerder beschreven daalders betreft het de daalders die in de catalogus beschreven zijn onder de nummers 1.10, 1.13, 1.14, 1.16 en 1.24. De twee nog onbeschreven daalders zijn onder de nummers 37 en 38 in de Poolse *Constitutie* afgebeeld. Uit de omschriften op deze daalders blijkt dat er sprake kan zijn van een – tot nog toe onbekend gebleven – stedelijke, Viaanse uitgifte. Niet alleen de munten zijn onbekend, ook de mogelijkheid dat er een stedelijk munthuis heeft bestaan, was tot nog toe onbekend.

Daalder 37 lijkt een navolging van de Nijmeegse daalders (1563-1565) met Nederlands omschrift (Passon 49 en 50).⁶⁸ Op de zijde die ik als keerzijde zou willen noemen maar die in de *Constitutie* als eerste is afgebeeld, staat een klimmende leeuw met dubbele staart naar links. Omschrift: wapen 1 **NA.KONI** wapen 2 **NCX.PHI** wapen 3 **LIP.DAL.** wapen 4 **GEHALT.**

Op de andere zijde, die ik de voorzijde zou willen noemen, staat een eenkoppige adelaar kijkend naar links (heraldisch rechts). Omschrift: ✠ **VYANSCNE·DALER·VA** wapen stad Vianen **N·DERTICH·STYVERS** (er is ongetwijfeld sprake van een stempelsnijfout bij het woord **VYANSCNE** waar **VYANSCHNE** werd bedoeld).

Gezien de tekst **VYANSCNE DALER** lijkt het zeer aannemelijk te veronderstellen dat het een stedelijke muntslag betreft. Gezien de grofheid van de hout-

⁶⁷ *Constitutie*, Piotrkowskie Kofy 1567. Met dank aan Jos Benders die mij op het bestaan van deze uitgave wees.

⁶⁸ Passon, 1980.

sneden valt het niet met zekerheid vast te stellen, maar met een grote slag om de arm zou ik wapen 1 willen toewijzen aan ??, wapen 2 aan Herlaer, wapen 3 aan Gennep en wapen 4 aan Loon of Meerkerk. Al deze heerlijkheden zijn, direct of indirect, verbonden aan de heerlijkheid Vianen.⁶⁹

Munt nr. 38 uit de *Constitutie* heeft op de zijde die ik ook hier als keerzijde zou willen bestempelen, het borstbeeld van Hendrik van Brederode naar rechts. Omschrift: **NISI·DOMINVS·FRVSTRA**, de lijfspreuk van Hendrik.

Op de andere zijde, de eigenlijke voorzijde, het ingebogen wapen van stad Vianen onder een rijkversierde toernooihelm met een helmteken dat ik moeilijk kan duiden maar die het meest weg heeft van een gekroond doodshoofd. Omschrift: **MO·NO·DNI·LI – CI·VYANENSIS 9**. Het is mij onduidelijk wat de betekenis is van het teken dat nog het meest op een **9** lijkt. Het komt mij als meest waarschijnlijk voor dat hiermee een munt(meester)teken bedoeld is dat door de maker van de houtsnede niet goed is geïnterpreteerd. Dat de **9** zou staan voor het jaartal 1559, zoals in de hedendaagse toelichting op de *Constitutie* wordt gesuggereerd, lijkt mij onjuist: jaartallen worden immers met minimaal twee cijfers weergegeven.

Ook op deze munt wordt duidelijk naar de vrijstad Vianen verwezen: **LI[BERO] CI[VITAS] VYANENSIS**. Of moet toch de nadruk liggen op **DNI** waardoor het omschrift vertaald moet worden als ‘munt van de heer van de vrijstad Vianen’? Wanneer dat het geval is, zou je hierbij het wapen Van Brederode of van de heerlijkheid Vianen verwachten, maar niet het wapen van de stad Vianen. Hoewel op deze daalder niet alleen de afbeelding van Hendrik van Brederode staat maar zelfs ook zijn devies **NISI DOMINVS FRVSTRA**, meen ik deze daalder toch als stedelijke munt te kunnen classificeren die door de stad Vianen is uitgegeven, vanwege de duidelijke verwijzing in het omschrift naar de vrijstad Vianen.

Tot nu toe is geen van deze twee munten teruggevonden. Ook ben ik deze munten helaas in geen enkele andere valuatie tegengekomen. Toch moet er nog minimaal één andere publicatie zijn waarin deze munt wordt weergegeven. Immers, de essayeur die destijds de daalders heeft onderzocht op gehalte en gewicht voor de samenstelling van de Poolse *Constitutie*, heeft munt 37 niet zelf kunnen onderzoeken omdat hij de munt alleen via een illustratie kende. Munt 38 heeft hij daarentegen wel in handen gehad en kunnen onderzoeken. In de *Constitutie* wordt alleen van die munten waar er twee of meer exemplaren voor onderzoek voorhanden waren, het gewicht en gehalte weergegeven. Deze munt, nr. 38, wordt op 30 groszy en 3 denari gewaardeerd. Dit komt overeen met 23,32 gram puur zilver. Een volwaardige daalder heeft volgens de *Constitutie* een waarde

⁶⁹ Kattendijke, 538 en 539 waarop de folio's 525v en 526r uit het oorspronkelijke, eind 15^e-eeuwse werk, worden afgebeeld. Voor de relatie Herlaer, Loon en Ameide zie Van Doornmalen, 2017. Zie ook de titelpagina Van den Broeck 1657, afgebeeld in Koenhein & Heninger, 1999: 17.

van 33 groszy ofwel 25,5 gram puur zilver (p. 38). Hierdoor staat 1 groszy gelijk aan 0,773 gram zilver. Aangezien 1 groszy 18 denari is, is de waarde van 30 groszy en 3 denari gelijk aan 30,167 groszy. Dit maal 0,773 geeft een zilvergewicht van 23,32 gram.

Wanneer er daadwerkelijk een stedelijk munthuis is geweest, waarvan het met de vondst van deze twee daalderafbeeldingen alle schijn heeft, verklaart dit dat er blijkbaar op twee plaatsen in Vianen een muntgebouw heeft gestaan zoals hierboven aangegeven.

Muntslag vooral voor het buitenland

Zoals uit het voorgaande blijkt, circuleerden in Polen veel munten uit Vianen. In de *Constitutie* worden zeven daalders vermeld die uit Vianen afkomstig zijn. Naast deze Poolse publicatie zijn er veel buitenlandse plakaten en valuaties bekend waarin munten van Hendrik van Brederode worden vermeld, zoals hierboven al enkele zijn genoemd. Uit deze publicaties blijkt dat de munten van Hendrik in het buitenland circuleerden. Zo meldt Schneider dat op de Paasbeurs/markt (*Osternmesse*) van 1565 in Frankfurt am Main een paar Nederlanders, onder wie Clemens van Eemsbrugge, de muntmeester van de Brabantse koninklijke Munt te Maastricht, gezamenlijk 4.496 nieuw geslagen (*neu geprägt*) johannesgoudguldens op naam van Hendrik van Brederode op de geldmarkt wilden wisselen voor volwaardige daalders.⁷⁰ Aangezien de partners van Clemens al eerder goudguldens hadden aangeboden die onvolwaardig bleken te zijn, werden ook deze nieuwe goudguldens gewantrouwd. Dit vermoeden werd door de stadswaardijn bewaarheid: de johannesgoudguldens hadden wel het juiste gewicht maar een gehalte van slechts 14 karaat en 3 grein (594‰), terwijl de *Reichsmüntzordnung* een gehalte van 18 ½ karaat (771‰) voorschreef. Een saillant ‘detail’ daarbij is dat Hendrik van Brederode de opdrachtgever bleek te zijn van de omwisseltransactie door Clemens van Eembrugge!⁷¹ Hieruit blijkt dat Hendrik en zijn muntmeester moeten hebben samengespannen en dat Hendrik heel goed op de hoogte was van de werkelijke waarde van de op zijn naam geslagen goudguldens. Mogelijk – of waarschijnlijk? – vond deze muntslag zelfs in zijn opdracht en volgens door hem opgegeven specificaties plaats.

Helaas is het onduidelijk hoe de woorden *neu geprägt* uitgelegd moeten worden.⁷² Wordt hiermee bedoeld *nieuw*, in de zin van zojuist, geslagen, of moet het geïnterpreteerd worden als *voor het eerst geslagen*, waarmee dan op een nieuw type gedoeld wordt. Wanneer deze laatste lezing van toepassing is, dan houdt dit in dat de johannesgoudguldens pas vanaf het voorjaar van 1565 geslagen zijn. Deze conclusie wordt gestaafd door het feit dat deze goudgulden niet in het

⁷⁰ Schneider, 2006-2007: inz. 262.

⁷¹ Schneider, 2005: 27.

⁷² Ook de originele publicatie, Schneider, 2005, geeft hierover niet meer duidelijkheid.

plakkaat van 1 mei 1565 van de hertog van Gulik noch in het manuaal van Josias Rihel, eveneens uit 1565, noch in de Luikse valuatie van 2 november 1564 voorkomt, maar wel in die van 10 september 1565 en ook in het manuaal van 1566 (het manuaal dat hiervoor reeds is aangehaald en dat deel uitmaakt van het dossier van de Kreits over de periode 1511-1566).

Het is bekend dat een groot deel van de munten die in de Republiek geslagen zijn, bestemd waren voor de handel in en met het huidige Duitsland en Oost-Europa. Helaas is weinig bekend over de handelaren die een bestelling plaatsten bij de diverse munthuizen in de Republiek, en het is dus niet bekend voor welke transacties en gebieden deze munten bestemd waren. Uit het feit dat er vanuit Polen en Tsjechië in verhouding veel munten uit de Republiek en met name uit de zogenaamde hagemunten worden aangeboden, blijkt dat destijds veel munten naar het oosten verdwenen.

Wellicht kan een nadere studie van Oost-Europese valuaties en plakaten meer kennis en inzicht verschaffen en mogelijk nog meer onbekende munttypes aan het licht brengen.

Batzelaar *versus* Mariengroschen

In 1955 promoveerde Tangelder op zijn studie betreffende het Berghse muntwezen.⁷³ Hij toont in deze studie onder andere aan dat er nauwe relaties bestaan tussen de muntbedrijven in Bergh, Batenburg, Horne, Thorn en Vianen. Deze studie geldt – ondanks haar ‘leeftijd’ – nog steeds als de meest gezaghebbende studie van de muntslag van de graven van den Bergh in Bergh, Hedel en Stevensweert. Niettemin ben ik van mening dat Tangelder een fout maakt wanneer hij twee verschillende munttypen ‘over één kam scheert’.⁷⁴ Het betreft de *Mariengroschen* en de batzelaar of kwart madonnadaalder.

Afb. 18 – Batenburg, mariagroot z.j.
Willem van Bronckhorst-Batenburg,
zilver, 1,668 g. Bron: NNC inv.nr.
NM-02204

Afb. 19 – Vianen, batzelaar z.j.
Hendrik van Brederode, zilver, 5,4 g.
Bron: NNC inv.nr. NM-03764

⁷³ Tangelder, 1955.

⁷⁴ *Ibid.*: 170.

Beide typen worden door Tangelder ten onrechte *mariagroot* genoemd, en deze zouden zijn geslagen in Bergh, Nijmegen, Batenburg en Vianen. De mariagroot en de batzelaar hebben op de voorzijde dezelfde afbeelding, namelijk een madonna met kind staande op een maansikkel, omgeven door horizontale zonnestralen. Door deze overeenkomende voorzijdes ligt verwarring voor de hand. De ‘echte’ mariagroot is een navolging van de *Mariengroschen* van Goslar, heeft een diameter van ongeveer 23 millimeter en weegt circa 1,8 gram. De waarde is twee stuivers. Dit type is geslagen in Batenburg, Bergh en Nijmegen. De batzelaar, daarentegen, heeft een waarde van vier stuivers, een diameter van 29 millimeter en een massa van rond de 5,7 gram. De batzelaar is onder andere in Thorn en Vianen geslagen maar niet in Batenburg, Bergh en Nijmegen.

Bestaan de ‘carlinen’ uit Van der Chijs?

Van der Chijs neemt in zijn boek twee bianchi op onder de nummers 42.24 en 42.25.⁷⁵ Hij noemt dit munttype *carlinen* (carlino’s), en deze naam blijft daarna nog bijna 150 jaar gelden voor dit munttype, tot Nissen in 2008 duidelijk maakt dat de juiste naam *bianco* is (meervoud bianchi).⁷⁶

Van nummer 42.24 zegt Van der Chijs dat hij deze niet zelf heeft gezien en dat de afbeelding is overgenomen van Stürmer.

Afb. 20 – De bianco zoals deze door Van der Chijs onder nummer 42.24 wordt weergegeven.

De voorzijde heeft een klimmende leeuw, zonder lambel, naar links die een banner vasthoudt. De leeuw kijkt naar links, dus recht voor zich uit. Het voorzijde-omschrift luidt **HEN•D•BRED•L•B•D•V•ET•SI•MORTVVS•V**. Op de keerzijde staat het borstbeeld van St.-Pieter naar rechts met een rijkversierde kraag waaronder geen wapentje van de stad Vianen staat afgebeeld, zoals dat wel het geval is bij de andere bianchi-varianten die het meest overeenkomen met vdCh. 42.24. (zie in de catalogus de nummers 1.33 en 1.34) Het keerzijde-omschrift zou luiden **S•PETRVS•APOSTOLVS•PON•MAX**.

⁷⁵ Van der Chijs, 1858.

⁷⁶ Nissen, 2008.

Dit door Van der Chijs beschreven type ben ik echter tot nu toe niet tegengekomen. Ik vermoed dat deze munt niet in deze vorm bestaat. De afbeelding op de banier – een vreemd soort kruis in plaats van een zwijnskop op een stokkenkruis – en de naar links kijkende leeuw in plaats van aanzien, maar ook de manier waarop invulling is gegeven aan de rijkversierde kraag van St.-Pieter, wekken de indruk dat de houtstempelsnijder van Stürmer heeft gewerkt op basis van een mondelinge beschrijving in plaats van naar een exemplaar dat hij voor zich had liggen. Ook ten aanzien van het tweede door Van der Chijs (vdCh. 42.25) en ook door Meijer (Meijer 1855 no. 15) beschreven exemplaar, heb ik twijfels of deze als munt van Vianen bestaat.

Afb. 21 – De bianco volgens Van der Chijs onder nummer 42.25 afgebeeld.

Op de voorzijde een klimmende aanzienleeuw naar links die een banier vasthoudt. De leeuw is zonder barensteel en heeft drie pluimen in de staart. Het geheel binnen een parelcirkel. Het omschrift luidt **MONETA NOVA ARG-H D-B-L-D-I-VY**. Op de keerzijde het borstbeeld van paus Petrus III naar rechts met een rijkversierde mantelkraag. Het hoofd binnen een parelcirkel die onderbroken wordt door de kraag. Het omschrift luidt **PETRVS III PONT-MAX**. Delmonte neemt dit type op onder nummer 660. Het type wordt – naar mijn mening terecht – niet opgenomen in de CNM (Catalogus van de Nederlandse Munten).⁷⁷

Tot nu toe is ook dit type niet door mij aangetroffen. Volgens Delmonte zou deze munt zich zowel in Brussel als in Den Haag (tegenwoordig NNC) bevinden. Deze munt is echter in geen van beide collecties door mij aangetroffen. Wel vond ik in Brussel een bianco, die onder Vianen is gecatalogiseerd, met het omschrift **MONE NOVA ARGENTE DI VV**. Deze munt moet echter worden toegeschreven aan Stevensweert (Frederik van den Bergh) of aan een andere muntheer die voor Alva naar Duitsland is gevlucht.⁷⁸

Ten aanzien van nummer 42.25 zeggen Van der Chijs en ook Meijer (1855, nr. 15), dat het door hen opgenomen exemplaar zich in de collectie van C.P. Serrure bevindt. Echter, zijn zoon – C.A. Serrure – meldt in 1859, als reactie op de beide bianchi die in het – op dat moment – pas verschenen boek van Van der Chijs zijn opgenomen: ‘Dewijl beide afdeelingen [TO: bedoeld zal zijn *afbeeldingen*] niet zeer nauwkeurig zijn heb ik gemeend geen ondienst te doen deze stukken

⁷⁷ Van der Wis & Passon, 2009.

⁷⁸ Nissen, 2008 en 2018.

op nieuw uit te geven met een derde tot hiertoe onbekende variëteit.⁷⁹ Vervolgens beschrijft hij drie varianten en beeldt deze af in de vorm van pentekeningen. Van de eerste variant zegt hij dat dit vdCh. 42.25 is maar toch wijkt het door hem beschreven voorzijde-omschrift daarvan sterk af: **MONETA NOVA ARGEN•D•I•VY•** (beschrijving volgens Serrure) in plaats van **MONETA•NOVA•ARG•H•D•B•L•D•I•VY** (beschrijving volgens vdCh). Bovendien heeft de keerzijde bij Serrure **S•PETRVS III PONT•MAX•**. De tweede ‘tot hiertoe onbekende variëteit’ – zoals Serrure aangeeft – heeft op de voorzijde hetzelfde omschrift maar op de keerzijde: **S•PETR•IIII PONT•MAX•** i.p.v. **•PETRVS•IIII PONT•MAX•**. Naar mijn mening betreft het in beide gevallen lees- dan wel tekenfouten en moet **VY** gezien worden als **VV** of als **W**, waardoor Vianen en Hendrik van Brederode als muntplaats en muntheer afvallen. Het bovenste deel van de banierstok sluit vaak naadloos aan bij de onderkant van de tweede **V**, waardoor die gemakkelijk – maar ten onrechte – als een **Y** gelezen wordt. De interpretatie **Y** lag destijds meer voor de hand omdat de optie van **VV** of **W** voor Stevensweert nog niet bekend was, terwijl de letters **VY** voor Vianen dat wel al waren.

Overigens merkt Serrure in een voetnoot het volgende op: ‘De cyfers III of IIII werden achter den naem van St. Pieter geplaetst om des te getrouwer de pauselyke munten na te bootsen.’ Hieraan kan worden toegevoegd dat pausen met de naam Petrus II, III en IV nooit hebben bestaan, want die naam bleef voorbehouden aan de apostel en latere eerste paus van het christendom. De bianchi met Petrus III en IIII zijn alleen in Stevensweert geslagen en het lijkt erop dat men in Stevensweert de gelijkenis met de oorspronkelijke bianchi uit Bologna – die op naam van de pausen Paulus III (1534-1549) en Pius IIII (1555-1559) zijn geslagen – heeft willen vergroten door de nadrukkelijke toevoeging van ‘III’ en ‘IIII’. Overigens zijn alle in de Noordelijke Nederlanden geslagen bianchi (in casu Batenburg, Stevensweert en Vianen) goedgelijkende navolgingen van deze pauselijke munten.

Het blijft voorlopig dus zeer twijfelachtig of het type Van der Chijs 42.25 bestaat. Op het eerste gezicht lijkt het er sterk op dat de munt is afgetekend naar een bestaand exemplaar, maar bij een nadere beschouwing komt de leeuw wel erg ‘primitief’ over en heeft deze een staart met drie pluimen in plaats van één lange pluim. Bovendien valt op de banier geen zwijnskop te ontdekken. Ook het ontbreken van enige vorm van naamsverwijzing (**H•D•D•BR** of **HEN•D•D•BR•**) duidt er naar mijn mening op dat deze munt niet aan Hendrik kan worden toegeschreven. Hoewel er onzekerheid blijft of deze variant bestaat, lijkt wel vast te staan dat het door Van der Chijs en Meijer beschreven stuk niet het exemplaar is uit de collectie C.P. Serrure.

Tot slot en voor de volledigheid, de derde ‘variëteit’ die Serrure beschrijft is de munt die in de catalogus onder nummer 1.31 var. a is beschreven.

⁷⁹ Serrure, 1859: 71-72.

Dankbetuigingen

Graag dank ik Fran Stroobants (Koninklijke Bibliotheek Brussel) voor de vriendelijke en hulpvaardige ontvangst en voor het aanleveren van enkele kopieën uit moeilijk vindbare publicaties. Ook wil ik Johan Vermeulen danken voor het scannen van de munten in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel. Mijn dank gaat – helaas postuum – ook uit naar Tom Passon (†) die zijn bestand over Vianen aan mij beschikbaar stelde. Graag dank ik Jan van der Wis die zijn minutieus bijgehouden bestand over Vianen eveneens belangeloos aan mij ter beschikking stelde. Tot slot ben ik Bert van Beek en behandelend redacteur Jos Benders zeer erkentelijk voor hun opbouwende opmerkingen bij een eerdere versie.

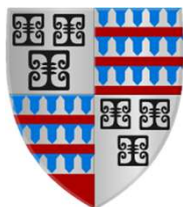
Biografische noot

Toon Opdam (1954) is onafhankelijk onderzoeker en is vooral geïnteresseerd in de muntslag van de zogenaamde hagemunten, in het bijzonder in die van Batenburg en Vianen. Hij is redactielid/secretaris van het *JMP*, redactielid van *De Beeldenaar* en bestuurslid van de NKON (Numismatische Kring Oost-Nederland). In zijn werkzame leven was hij leraar economische vakken.

De wapens op de munten van Hendrik van Brederode en Geertruida van Bronckhorst-Batenburg

Van Brederode: een rode klimmende leeuw naar links, geklauwd en getongd van azuur onder een lambel van azuur op een gouden veld.

Heerlijkheid Vianen: 1 en 4 stad Vianen, 2 en 3 Uten Goye.

Stad Vianen: in zilver drie zwarte zuilen (geplaatst 2 en 1).

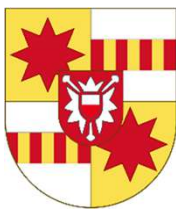
Uten Goye: drie rode dwarsbalken in vair.

(Van der) Marck-Arenberg: een uitkomende rode leeuw naar links boven een geschakeerde faas op een gouden veld. Dit wapen wordt ontleend aan zijn moeder Philippote van der Marck-Arenberg.

Neuenahr: een zwarte adelaar naar links met rode snavel en klauwen op een gouden veld. Dit wapen wordt ontleend aan zijn echtgenote Amalia von Neuenahr.

Holstein-Schauenburg: gekwartierd: 1 en 4 Sternberg (in goud een rode ster), 2 en 3 Gemen (in zilver een gevierendeelde dwarsbalk van rood en goud). Met hartschild Schauenburg (een netelblad waarop een doorsneden wapenschild). Dit wapen wordt ontleend aan zijn echtgenote Amalia. Haar moeder was Cordula van Holstein-Schauenburg.⁸⁰ Op de munten van Hendrik van Brederode wordt dit wapen gespiegeld weergegeven en lijkt Schauenburg meestal meer op een breedarmig kruis dan op een netelblad.⁸¹

Bronckhorst: gekroonde klimmende leeuw naar links, getongd en geklauwd van goud op een veld van keel

Mogelijke wapens op de stedelijke munten

Aangezien van de twee stedelijke munten alleen houtsnedestempels bekend zijn waarvan de afbeeldingen weinig gedetailleerd zijn, moet een grote slag om de arm worden gehouden met het toewijzen van de wapens. De afgebeelde wapens van Herlaer, Loon en Gennep zijn details uit Kattendijke (2005), het wapen van Herwijnen is een detail uit Van den Broeck (1657).

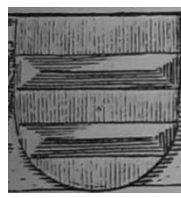
Herlaer

Loon

Gennep

Herwijnen

⁸⁰ Zie ook Meijer, 1855: 367 en Opdam, 2012.

⁸¹ Met dank aan Bert van Beek die mij hierop attendeerde.

CATALOGUS

In deze catalogus is er voor gekozen om die muntzijde tot voorzijde te benoemen die, door middel van een wapen of het omschrift, aangeeft wie de muntheer of uitgevende instantie is.

Daarnaast is er voor gekozen om in de nummering geen onderscheid te maken in ‘hoofd-typen’ en ‘sub-typen’ omdat dit onderscheid niet alleen zeer arbitrair is maar ook voorbij kan gaan aan het feit dat afbeeldingen wezenlijk anders zijn terwijl de beschrijving gelijk is. De tekst ‘Borstbeeld naar links’ laat immers een groot aantal varianten toe. Uit alleen de vermelding van het omschrift blijkt niet of er sprake is van bijvoorbeeld grote of kleine letters. Bovendien kan in een beschrijving van alleen de afbeelding en het omschrift van een munt voorbij worden gegaan aan duidelijke (kwaliteits)verschillen van de stempelsnijders: hoewel de beschrijving hetzelfde is, kan de munt geheel anders ogen. Wanneer er alleen sprake is van andere interpunctietekens of het op een andere manier afkorten van woorden terwijl de betekenis van het omschrift gelijk blijft, wordt dit als variant aangegeven.

In de catalogus worden de henricusgoudguldens (nummers 1.05, 1.06 en 1.07) niet onder de dukaten geschaard maar als goudguldens opgenomen. Het uiterlijk van deze munten is hoogstwaarschijnlijk ontleend aan een Hongaarse dukaat die waarschijnlijk al vóór 1560 in Vianen is geslagen (nummers 1.08 en 1.09). De afbeeldingen van zowel de voor- als de keerzijde van de beide munttypen zijn aan elkaar gelijk. Zij verschillen alleen in het omschrift op de voorzijde. Daarin worden deze munten *goudguldens* (florenvs avre) genoemd, en daarom is er voor gekozen om deze munten als goudguldens op te nemen en niet als dukaten.

HENDRIK VAN BREDERODE (1556-1568)

1.01 Angelot z.j. (1563-1567)

Bron: NNC inv.nr. NM-03741

VZ: Een koggeschip met gekwartierd wapen (1 en 4 Van Brederode, 2 en 3 de stad Vianen) waarboven de letters H – B aan weerszijden van de mast. Vanuit het kraaiennest een wimpel naar rechts. Onder de kogge een afgeknotte zwijnskop naar links.

Omschrift: (Gotische letters) **MONÆ * NO * HÆ * DO** twee gekruiste laurierstokken met vonken **D * BRÆ' * LI' * D° * VIΛN**

KZ: Aartsengel Michael, met nimbus, doorsteekt een liggende draak met zijn speer die aan de bovenkant een herkruist kruis heeft.

Omschrift: (Gotische letters) **QVOD * IVSTVM * ÆST * IVDICΛTE * bloem**

Varianten: a op VZ met **D** i.p.v. **D°**

b op VZ met **H** i.p.v. **HÆ** en **D** i.p.v. **D°** (Kon. Bibl. Brussel 2F67/20)

c op VZ met **BRÆÆ** i.p.v. **BRÆ**

d op VZ met **LI D° VIΛN'** i.p.v. **LI' D° VIΛN**

1 op KZ één keer een bloem

2 op KZ eindigt de tekst met twee kleine bloemen boven elkaar (L. Schulman 17 no. 314)

Delm. 827; vdCh. 40.1; CNM 2.45.1; Meijer 1855 nr. 1

Zeldzaamheid: R³

1.02 Angelot z.j. (1563-1567) met kruisvormige mast en zonder wimpel

Bron: NNC inv.nr. 1983-0349

VZ: Een koggeschip met gekwartierd wapen (1 en 4 Van Brederode, 2 en 3 de stad Vianen) waarboven de letters **H – B** aan weerszijden van een dik kruis met daarboven een kraaiennest (zonder wimpel). Onder de kogge een afgeknotte zwijnskop.

Omschrift: (Gotische letters) Kraaiennest **MONÆ * NO * H * DO** twee gekruiste laurierstokken met vonken **D * BRÆ * LI * D° VIΛN**

KZ: Aartsengel Michael, met nimbus, doorsteekt een liggende draak met zijn speer die aan de bovenkant een herkruist kruis heeft.

Omschrift: (Gotische letters) **QVO * IVSTVM * ÆST * IVDICΛTE ***

Varianten: a op VZ **VIΛ** i.p.v. **VIΛN** (L. Schulman 19 nr. 285)

Delm. –; vdCh. –; CNM –

Zeldzaamheid: R⁴, slechts enkele exemplaren bekend.

1.03 Gouden zonnekroon z.j.

Bron: Bibliothèque nationale de France inv.nr. AF.PB.452
Nabootsing van de zonnekroon die in de Dauphiné is geslagen.

VZ: Gekwartierd wapenschild. 1 en 4 gebroken, drie Franse leliën, 2 en 3 een klimmende leeuw naar links onder een barensteel met drie hangers.

Omschrift: ✱ **HENRICVS • DOMINVS • DE • BL • DNS • V**

KZ: Gelelied kruis, gekantonneerd met een lelie in de velden 2 en 3 en de gedauphiniseerde leeuw in 1 en 4.

Omschrift: ✱ **XPS • VINCIT • XPS • REGNAT • XPS • IMPERAT**

Delm. 828; vdCh. 40.2; CNM 2.45.2

Zeldzaamheid: R⁴, het enig bekende exemplaar.

1.04 Johannesgoudgulden z.j. (1565-1567)

Bron: NNC inv.nr. NM-03745

VZ: Staande Johannes de Doper met nimbus, in zijn linkerhand een bijbel waarop het Paaslam ligt, tussen zijn voeten een zwijnskop op twee gekruiste stokken met vonken.

Omschrift: (Gotische letters) **hēn ꝑ do ꝑ d – brē ꝑ li ꝑ d ꝑ vi**

KZ: Vier radiaal geplaatste wapens (Van Brederode, Neuenahr, Marck-Arenberg en Holstein-Schauenburg) op een gelelied stokkenkruis.

Omschrift: (Gotische letters) **✱ monēta ꝑ novꝑ ꝑ avreꝑ ꝑ viꝑn**

Delm. 832; vdCh. 40.8 var; CNM 2.45.6; Meijer 1855 nr. 3

Zeldzaamheid: R⁴, slechts enkele exemplaren bekend.

Van der Chijs (pl. 40.8) beeldt een exemplaar af dat hij zelf niet heeft gezien maar dat hij heeft overgenomen van Hoffmans *Beeldenaar*. Deze zou een afwijkende keerzijde hebben met Van Brederode, heerlijkheid Vianen [hij benoemt dit *Vianen/Ameide*], Marck-Arenberg, Neuenaahr. Overigens komt de volgorde van de wapens op de afbeelding niet overeen met de beschrijving op pag. 547. Deze variant ben ik nergens tegengekomen. Ik vermoed dat het een onjuiste gravure betreft in Hoffmans *Beeldenaar*.

1.04A Johannesgoudgulden z.j. met klop Zeeland

Bron: Schulman BV 351 nr. 58

Beschrijving als 1.04

De klop is een variant van de klop Zeeland (A27.2) die waarschijnlijk in 1573/74 is aangebracht met het doel de waarde met ongeveer 15% te verhogen.⁸² Tegen betaling werd de klop aangebracht op binnen- en buitenlands geld met een hogere waarde dan 3½ stuiver. De opbrengst werd gebruikt ter financiering van de Opstand. De klop op deze munt wijkt door de uitvoering van de leeuw af van de ‘gewone’ klop A27.2.

Op de hierna volgende Henricusgoudgulden (1.05-1.07) en hele (1.10) en halve Henricusdaalders (1.11) staat de heiligverklaarde Duitse keizer Hendrik II (1014-1024) afgebeeld, die de patroonheilige van Hendrik van Brederode was. Het lijkt aannemelijk te veronderstellen dat hij deze patroonheilige afzwoer nadat hij zich bekeerde tot het ‘nieuwe geloof’ hetgeen rond 1558 plaatshad.⁸³ Daarmee laten deze munten zich dateren tussen 1556 en 1558.

⁸² Van der Wis, 1986: 35.

⁸³ In maart 1558 verklaart Hendrik openlijk dat Vianen opengesteld wordt voor mensen van alle gezindten.

1.05 Henricusgoudgulden z.j. (1556-1558) met FLORE en wapens op VZ en KZ

Bron: NNC inv.nr. NM-03744

VZ: Gekroonde maagd Maria met op schoot het Christuskind met nimbus, zittend op een maansikkel. Daaronder het wapen Van Brederode.

Omschrift: **FLORE * AV * HEN** Van Brederode **D * BRE * LI * D * VIA**

KZ: Gekroond borstbeeld naar rechts van de heiligverklaarde keizer Hendrik II ten halve lijve, zijn linkerhand aan het gevest van zijn zwaard en in zijn rechterhand een scepter. Daaronder het wapenschildje van de stad Vianen.

Omschrift: * **SANCTVS** de stad Vianen **HENRICVS** *

Delm. –; vdCh. –; CNM –; Meijer 1855 –; Jasek –

Zeldzaamheid: R⁴

1.06 Henricusgoudgulden z.j. (1556-1558) met FLORE en wapen alleen op VZ

Bron: Van der Chijs pl. 41.4

VZ: Gekroonde maagd Maria met op schoot het Christuskind met nimbus, zittend op een maansikkel. Daaronder het wapen Van Brederode.

Omschrift: **FLORE*AV*HEN** Van Brederode **D*BRE*LI*D VIA**

KZ: Gekroond borstbeeld naar rechts van de heiligverklaarde keizer Hendrik II ten halve lijve, zijn linkerhand aan het gevest van zijn zwaard en in zijn rechterhand een scepter.

Omschrift: * **SANCTVS** * **HENRICVS** *

Delm. –; vdCh. 40.4; CNM 2.45.5; Meijer 1855 nr. 4; Jasek 78

Zeldzaamheid: R⁴. Van der Chijs kwam deze munt alleen in de verzameling Stricker tegen en stelde een gewicht vast van 3,2 wichtjes (dit is 3,2 gram). Jasek (p. 203) kwam deze munt niet tegen en vermoedt dat hij niet bestaat. Wellicht is het exemplaar uit de verzameling Stricker het enig overgebleven exemplaar met een thans onbekende verblijfplaats.

1.07 Henricusgoudgulden z.j. (1556-1558) met FLORENVS en wapen op VZ

Bron: Muntvaluatie 1566, folio 425

VZ: Gekroonde maagd Maria met op schoot het Christuskind met nimbus, zittend op een maansikkel. Daaronder het wapen Van Brederode.

Omschrift: **FLORENVS*AV** Van Brederode **RE*HEN*D*BRE**

KZ: Gekroond borstbeeld naar rechts van de heiligverklarde keizer Hendrik II ten halve lijve, zijn linkerhand aan het gevest van zijn zwaard en in zijn rechterhand een scepter.

Omschrift: * **SANCTVS** * **HENRICVS** *

Delm. –; vdCh. 40.7; CNM –; Meijer 1855 nr. 5; Jasek –

Opmerking 1: In de muntvaluatie van 1566 wordt deze munt *Halb Ducat* genoemd, wat destijds de algemene benaming was voor onvolwaardige goudgulden. Er werd een gehalte geconstateerd van 16 karaat en 2½ grein (675‰) en een gewicht van 72 stuks per Marck Keuls (3,248 gram).⁸⁴

Opmerking 2: Zowel Meijer (1855 nr. 5) als Van der Chijs (vdCh. 40.7) vermelden een goudgulden met **FLORENVS AVRE** etc. zonder het wapen Van Brederode op de VZ, waarbij zij zich baseren op Hofmann.⁸⁵ De afbeeldingen in Hofmann zijn echter zo onnauwkeurig dat het ontbreken van het wapen geen garantie biedt dat dit overeenkomt met de werkelijkheid. Hoogstwaarschijnlijk betreft het dan ook dezelfde munten.

Zeldzaamheid: R⁴. Deze munt is in de genoemde muntvaluatie van 1566 gevalueerd en afgebeeld. Toch hebben zowel Meijer als Van der Chijs deze munt nooit zelf gezien – beiden verwijzen naar Hofmann – en nemen zowel Delmonte als Jasek deze variant niet op in hun catalogus. Ook ik ben het stuk nergens tegengekomen. Ik vrees dat deze munt niet meer bestaat.

⁸⁴ LAV NRW Rheinland, Niederrheinisch-Westfälisches Kreisarchiv, Münzhandlung XII, Akten 2 folio 425.

⁸⁵ Hofmann, 1683: p. 288.10

1.08 Hongaarse dukaat z.j. (1556-1558)⁸⁶ met MO N° A en wapen op VZ en roos op KZ

Bron: NNC inv.nr. NM-03743

VZ: Gekroonde maagd Maria met op schoot het Christuskind met nimbus, zittend op een maansikkel. Daaronder het wapen Van Brederode.

Omschrift: MO*N°*A*HE*D°*D Van Brederode BRE*L*D°*VIAN

KZ: Gekroond borstbeeld naar rechts van de heiligverklaarde keizer Hendrik II ten halve lijve, zijn linkerhand aan het gevest van zijn zwaard en in zijn rechterhand een scepter.

Omschrift: ✽ SANCTVS ✽ HENRICVS ✽

Delm. 829; vdCh. 40.3; CNM 2.45.3; Meijer 1855 nr. 2; Verk. 58.4; Jasek 76

Zeldzaamheid: R⁴

1.09 Hongaarse dukaat z.j. (1556-1558)⁸⁷ met MO N° A en wapen Van Brederode op VZ en stad Vianen op KZ

Bron: Koninklijke Bibliotheek Brussel inv.nr. 2F67/22

VZ: Gekroonde maagd Maria met op schoot het Christuskind met nimbus, zittend op een maansikkel. Daaronder het wapen Van Brederode.

Omschrift: MO*N°*A*HE*D°*D Van Brederode BRE*L*D°*VIAN

KZ: Gekroond borstbeeld naar rechts van de heiligverklaarde keizer Hendrik II ten halve lijve, zijn linkerhand aan het gevest van zijn zwaard en in zijn

⁸⁶ In het *Groot Gelders Placaet-Boek* dl. 1 p. 273 e.v. wordt het plakkaat van de koning van 2 mei 1560 gegeven. Hierin worden Hongaarse dukaten van onder andere Batenburg, Bergh en Thorn vermeld. Deze dukaten moeten dus van vóór 1560 zijn. Dit geldt waarschijnlijk ook voor Vianen en ondersteunt daarmee de datering 1556-1558.

⁸⁷ Zie vorige noot.

rechterhand een scepter. Onder het borstbeeld het wapen van de stad Vianen.

Omschrift: * **SANCTVS** stad Vianen **HENRICVS** *

Variant: a op KZ * **SANCTVS** stad Vianen **HENRICVS** ** (NNC inv.nr. DNB-09705)

Delm. 830; vdCh. 40.6; CNM 2.45.4; Meijer 1855 –; Jasek 77

Zeldzaamheid: R⁴

1.10 Henricusdaalder z.j. (1556-1558)

Bron: Gorny & Mosch 242 nr. 5349

VZ: Klimmende leeuw met dubbele staart naar links met een gekwartierd wapen (1 en 4 Van Brederode, 2 en 3 stad Vianen) aan een lint in zijn rechterklauw.

Omschrift: * **MONE** * **NO** * **HENRICI** * **DO** * **D** * **BRE** * **LI** * **D** * **VY**

KZ: Gekroond borstbeeld van de heiligverklaarde keizer Hendrik II naar rechts met een scepter in zijn rechterhand. Zijn linkerhand is niet zichtbaar op het gevest.

Omschrift: * **SANCTVS** * **HENRICVS** * **IMPERATOR**

Varianten: a op VZ met **DO** * **DE** * **BRE**

b op VZ met **DO** * **DE** * **BRE** * **LI** * **DO** * **VY** (Kon. Bibliotheek Brussel inv.nr. 2F67/24)

c op VZ interpunctie • i.p.v. *

1 op KZ het kruis lijkt door slijtage en vollopen van de stempel regelmatig op een bloem (vdCh. 40.10)

Delm. 647; vdCh. 40.9; CNM 2.45.7; Meijer 1855 nr. 6

Zeldzaamheid: R²

Deze daalder lijkt een navolging te zijn van de Nijmeegse karolusdaalders en ongeveer gelijktijdig met de Berghse oswalddaalders te zijn geslagen.

1.11 Halve henricusdaalder z.j. (1556-1558)

Bron: NNC inv.nr. 1970-0274

VZ: Klimmende leeuw met dubbele staart naar links met een gekwartierd wapen (1 en 4 Van Brederode, 2 en 3 stad Vianen) aan een lint in zijn rechterklauw.

Omschrift: ✕ MONE * NO * HENRICI * DO * DE * BRE * LI * D * VY

KZ: Gekroond borstbeeld van de heiligverklaarde keizer Hendrik II naar rechts met een scepter in zijn rechterhand. Zijn linkerhand is niet zichtbaar op het gevest.

Omschrift: ✕ SANCTVS * HENRICVS * IMPERATOR

Varianten: a op VZ interpunctie • i.p.v. * (Meijer 1855)

1 op KZ het kruis lijkt door slijtage en vollopen van de stempel regelmatig op een bloem.

Delm. 848; vdCh. 40.11; CNM 2.45.8; Meijer 1855 nr. 7

Zeldzaamheid: R⁴

1.12 Daalder z.j. (1556-1557)

Bron: Amsterdam Museum, inv.nr. KA 10958

VZ: Hendrik van Brederode ten halve lijve en driekwart naar links, zijn hoofd doorbreekt de parelrand en het omschrift. Zijn rechterhand rust op een gepluimde helm met handschoenen die de parelrand aan de onderkant door-

breken en tot aan de rand reiken. Zijn linkerhand op het gevest van een zwaard dat het omschrift doorbreekt.

Omschrift: (links onder) **NISI + DOMI – NVS • FRVS – TR – A**

KZ: Gekwartierd renaissancewapen met dikke rand dat tot aan de rand van het muntplaatje reikt (1 en 4 Van Brederode, 2 en 3 heerlijkheid Vianen) tussen twee zwijnskoppen op twee vlammeende takken. Boven het wapen twee toernooihelmen. De linkerhelm heeft als helmteken een omziende basilisk naar rechts met op zijn flank het wapen Van Brederode. De rechterhelm heeft de kop van de basilisk als helmteken.

Omschrift: **MO NO H + D + D – BRE + L + D + VYA**

Delm. –; vdCh. –; CNM –; Meijer 1855 –; Verk. 58.6

Zeldzaamheid: R⁴, enig bekende exemplaar.

1.13 Daalder z.j. (1556-1557) ook genoemd de ‘daalder met de handschoen’.

Bron: particuliere collectie

VZ: Geharnast borstbeeld met sjerp naar rechts. Zijn hoofd doorbreekt parelrand en omschrift. Onder het borstbeeld twee gekruiste strijdhandschoenen. Zijn linkerhand rust op een toernooihelm, zijn rechterhand in zijn zij op de sjerp.

Omschrift: (links onder) *** NISI * DOMINVS * – FRVSTRA ***

KZ: Ingebogen, gevierendeeld wapen (1 en 4 Van Brederode, 2 en 3 heerlijkheid Vianen met Uten Goye met nauwelijks zichtbaar *vair*) onder twee toernooihelmen. De linkerhelm heeft als helmteken een omziende basilisk naar rechts met op zijn flank het wapen Van Brederode. De rechterhelm heeft als helmteken de kop van een hinde.

Omschrift: **MONE * NO * HEN * DO** zwijnskop naar links op twee gekruiste brandende takken **D** zwijnskop naar rechts op twee gekruiste brandende takken **BRED * LI * D^o * VIAN**

Delm. 649; vdCh. 40.12; CNM 2.45.9; Meijer 1855 nr. 12

Zeldzaamheid: R³

1.13A Daalder z.j. (1556-1557) genoemd ‘daalder met de handschoen’. Groter hoofd raakt rand.

Bron: Koninklijke Bibliotheek Brussel inv.nr. 2F67/26

VZ: Geharnast borstbeeld met sjerp naar rechts. Zijn hoofd, iets breder dan bij 1.12, doorbreekt parelrand en omschrift en raakt de buitenrand. Onder het borstbeeld twee gekruiste strijdhandschoenen. Zijn linkerhand rust op een toernooihelm, zijn rechterhand in zijn zij op de sjerp.

Omschrift: (links onder) * NISI * DOMINVS * – FRVSTRA *

KZ: Ingebogen, gevierendeeld wapen (1 en 4 Van Brederode, 2 en 3 heerlijkheid Vianen met Uten Goye met nauwelijks zichtbaar *vair*) onder twee toernooihelmen. De linkerhelm heeft als helmteken een omziende basilisk naar rechts met op zijn flank het wapen Van Brederode. De rechterhelm heeft als helmteken de kop van een hinde.

Omschrift: MONE * NO * HEN * DO zwijnskop naar links op twee gekruiste brandende takken D zwijnskop naar rechts op twee gekruiste brandende takken BRED * LI * D^o * VIAN

Delm. –; vdCh. –; CNM –; Meijer 1855 –

Zeldzaamheid: R⁴

1.13B Daalder z.j. (1556-1557) ook genoemd de ‘daalder met de handschoen’. Basilisk naar links.

Bron: NNC inv.nr. NM-03749

VZ: Geharnast borstbeeld met sjerp naar rechts. Zijn hoofd doorbreekt parelrand en omschrift. Onder het borstbeeld twee gekruiste strijdhandschoenen. Zijn linkerhand rust op een toernooihelm, zijn rechterhand in zijn zij op de sjerp.

Omschrift: (links onder) * NISI * DOMINVS – FRVSTRA *

KZ: Ingebogen, gevierendeeld wapen (1 en 4 Van Brederode, 2 en 3 heerlijkheid Vianen met Uten Goye met *vair*) onder twee toernooihelmen. De linkerhelm heeft als helmteken een omziende basilisk naar links met op zijn flank het wapen Van Brederode. De rechterhelm heeft als helmteken de kop van een hinde.

Omschrift: MONE' * NO' * HEN' * DO zwijnskop naar links op twee gekruiste brandende takken D zwijnskop naar rechts op twee gekruiste brandende takken BRED' * LI' * D^o * VIANE'

Variant: 1 op KZ MONE * NO * HEN * DO – D – BRED * LI * D^o * VIAN

Delm. –; vdCh. –; CNM –; Meijer –

Zeldzaamheid: R⁴

1.14 Daalder z.j. (1556-1557)

Bron: particuliere collectie

VZ: Geharnast borstbeeld met sjerp naar rechts. Zijn hoofd blijft binnen de parelrand. Onder het borstbeeld twee gekruiste strijdhandschoenen. Zijn linkerhand rust op een toernooihelm, zijn rechterhand in zijn zij op de sjerp. De rechterelleboog doorbreekt de parelrand maar niet het omschrift.

Omschrift: (links onder) NISI * DO stad Vianen MINVS * Van Brederode FRVSTR Uten Goye A

KZ: Ingebogen, gevierendeeld wapen (1 en 4 Van Brederode, 2 en 3 heerlijkheid Vianen) onder twee toernooihelmen. De linkerhelm heeft als helmteken een omziende basilisk naar links met op zijn flank het wapen Van Brederode. De rechterhelm heeft als helmteken de kop van een hinde.

Omschrift: MONE' * NO' * HEN' * DO zwijnskop naar links op twee gekruiste brandende takken **D** zwijnskop naar rechts op twee gekruiste brandende takken BRED' * LP * D° * VIAN'

Delm. 650; vdCh. –; CNM –; Meijer 1873 20 var

Zeldzaamheid: R³

1.14A Daalder z.j. (1556-1557) basilisk naar rechts en VYA

Bron: NNC inv.nr. NM-03752

VZ: Geharnast borstbeeld met sjerp naar rechts. Zijn hoofd blijft binnen de parelrand. Onder het borstbeeld twee gekruiste strijdhandschoenen. Zijn linkerhand rust op een toernooihelm, zijn rechterhand in zijn zij op de sjerp. De rechterelleboog doorbreekt de parelrand maar niet het omschrift.
Omschrift: (links onder) NISI * DO stad Vianen MINVS * Van Brederode FRVSTR Uten Goye A

KZ: Ingebogen, gevierendeeld wapen (1 en 4 Van Brederode, 2 en 3 heerlijkheid Vianen) onder twee toernooihelmen. De linkerhelm heeft als helmteken een omziende basilisk naar rechts met op zijn flank het wapen Van Brederode. De rechterhelm heeft als helmteken de kop van een hinde.

Omschrift: MONE' • N° • HE • D° zwijnskop naar links op twee gekruiste brandende takken **D** zwijnskop naar rechts op twee gekruiste brandende takken BRE • L • D° • VYA (De letters zijn groter dan die op de VZ en dan bij 1.14)

Delm. 650; vdCh. –; CNM –; Meijer 1873 nr. 19

Zeldzaamheid: R⁴

Het lijkt erop dat hier sprake is van een soort hybride munt: de voorzijde van 1.14 en de keerzijde van 1.15 e.v. Opmerkelijk is het tekstdeel VYA (i.p.v. VY) dat op geen ander munttype voorkomt.

1.15 Daalder z.j. (1556-1557) met teken ¶ (haak)

Bron: L. Schulman 22 nr. 254

VZ: Geharnast borstbeeld met sjerp naar rechts. Zijn hoofd en elleboog blijven binnen de parelrand. Onder het borstbeeld twee gekruiste strijdhand-schoenen. Zijn linkerhand rust op een toernooihelm, zijn rechterhand in zijn zij op de sjerp. Zijn borst en achterhoofd zijn breder, de neus, in de vorm van een haakneus, is groter dan bij 1.14 en 1.14A en het oor is zichtbaar.

Omschrift: (links onder) ¶ NISI*DO stad Vianen MINVS * Van Brederode FRVSTR Uten Goye A

KZ: Ingebogen, gevierendeeld wapen (1 en 4 Van Brederode, 2 en 3 heerlijkheid Vianen) onder twee toernooihelmen. De linkerhelm heeft als helmteken een omziende basilisk naar rechts met op zijn flank het wapen Van Brederode. De rechterhelm heeft als helmteken de kop van een hinde.

Omschrift: MONE • NO • HE • D zwijnskop naar links op twee gekruiste brandende takken D zwijnskop naar rechts op twee gekruiste brandende takken BRE • LI • D • VY

Variant: a op VZ elleboog doorbreekt parelrand (L. Schulman 17 nr. 317)

Delm. –; vdCh. –; CNM 2.45.10; Meijer 1873 –

Zeldzaamheid: R³

1.16 Daalder z.j. (1557-1567)

Bron: NNC inv.nr. NM-03754

VZ: Slank borstbeeld in gestreept harnas naar links. Zijn linkerhand in de zij. Vóór hem een toernooihelm.

Omschrift: (rechts boven) Van Brederode **NISI** Neuenahr **DOMI** Holstein-Schauenburg **NVS : FR** Marck-Arenberg **VSTRA**

KZ: Ingebogen, gevierendeeld wapen (1 en 4 Van Brederode, 2 en 3 heerlijkheid Vianen) onder twee toernooihelmen. De linkerhelm heeft als helmteken een omziende basilisk naar rechts met op zijn flank het wapen Van Brederode. De rechterhelm heeft als helmteken de kop van een hinde.

Omschrift: **MONE • N° • HE • D°** zwijnskop naar links op twee gekruiste brandende takken **D** zwijnskop naar rechts op twee gekruiste brandende takken **BRE • LI • D° • VY**

Varianten: 1 op KZ met **MONE • NO • HE • D – D – BRE • LI • D • VY**
2 op KZ met **MONE • N • HE • D – D – BRE • LI • D • VY**
3 op KZ met **MONE • N° • HF •**
4 op KZ met **N° HED –**

Delm. 651; vdCh. 41.13; CNM –; Meijer 1855 nr. 8

Zeldzaamheid: R²

1.17 Halve daalder z.j. (1557-1567)

Bron: Koninklijke Bibliotheek Brussel inv.nr. 2F67/31

VZ: Slank borstbeeld in gestreept harnas naar links. Zijn linkerhand in de zij. Voor hem een toernooihelm.

Omschrift: (rechts boven) Van Brederode **NISI** Neuenahr **DOMI** Holstein-Schauenburg **NVS : FR** Marck-Arenberg **VSTRA**

KZ: Ingebogen, gevierendeeld wapen (1 en 4 Van Brederode, 2 en 3 heerlijkheid Vianen) onder twee toernooihelmen. De linkerhelm heeft als helmteken een omziende basilisk naar rechts met op zijn flank het wapen Van Brederode. De rechterhelm heeft als helmteken de kop van een hinde.

Omschrift: **MONE • N° • HE • D°** zwijnskop naar links op twee gekruiste brandende takken **D** zwijnskop naar rechts op twee gekruiste brandende takken **BRE • LI • D° • VY**

Variant: 1 op KZ met **HE • D –** en twee vonken i.p.v. één vonk in de takkenkruizen. (NNC NM-03760)

Delm. 652; vdCh. 41.16; CNM –; Meijer 1855 nr. 9

Zeldzaamheid: R⁴

1.18 Daalder z.j. (1557-1567) met teken ¶ (haak)

Bron: WAG 37 nr. 5118

VZ: Slank borstbeeld in gestreept harnas naar links. Zijn linkerhand in de zij. Voor hem een toernooihelm.

Omschrift: (rechts boven) Van Brederode ¶ NISI Neuenahr DOMI Holstein-Schauenburg NVS : FR Marck-Arenberg VSTRA

KZ: Ingebogen, gevierendeeld wapen (1 en 4 Van Brederode, 2 en 3 heerlijkheid Vianen) onder twee toernooihelmen. De linkerhelm heeft als helmteken een omziende basilisk naar rechts met op zijn flank het wapen Van Brederode. De rechterhelm heeft als helmteken de kop van een hinde.

Omschrift: MONE • NO • HE • D zwijnskop naar links op twee gekruiste brandende takken D zwijnskop naar rechts op twee gekruiste brandende takken BRE • LI • D • VY

Delm. –; vdCh. –; CNM–; Meijer 1855 –

Zeldzaamheid: R⁴, drie exemplaren bekend.

1.19 Daalder z.j. (1557-1567) met smal gezicht.

Bron: Bibliothèque nationale de France inv.nr. AF.PB.726

VZ: Zeer slank borstbeeld naar links in gestreept harnas en met een sterk teruglopende onderkaak. Zijn linkerhand in de zij. Voor hem een toernooihelm.
Omschrift: (rechts boven) Van Brederode **NISI** Neuenahr **DOMI** Holstein-Schauenburg **NVS : FR** Marck-Arenberg **VSTRA**

KZ: Ingebogen, gevierendeeld wapen (1 en 4 Van Brederode, 2 en 3 heerlijkheid Vianen) onder twee toernooihelmen. De linkerhelm heeft als helmteken een omziende basilisk naar rechts met op zijn flank het wapen Van Brederode. De rechterhelm heeft als helmteken de kop van een hinde.
Omschrift: **MONE • N • HE • D** zwijnskop naar links op twee gekruiste brandende takken **D** zwijnskop naar rechts op twee gekruiste brandende takken **BRE • LI • D • VY**

Delm. –; vdCh. –; CNM –; Meijer 1855 –

Zeldzaamheid: R³

1.20 Halve daalder z.j. (1557-1567) met smal gezicht.

Bron: NNC inv.nr. NM-05739

VZ: Zeer slank borstbeeld naar links in gestreept harnas en met een sterk teruglopende onderkaak. Zijn linkerhand in de zij. Voor hem een toernooihelm.
Omschrift: (rechts boven) Van Brederode **NISI** Neuenahr **DOMI** Holstein-Schauenburg **NVS : FR** Marck-Arenberg **VSTRA**

KZ: Ingebogen, gevierendeeld wapen (1 en 4 Van Brederode, 2 en 3 heerlijkheid Vianen) onder twee toernooihelmen. De linkerhelm heeft als helmteken een omziende basilisk naar rechts met op zijn flank het wapen Van Brederode. De rechterhelm heeft als helmteken de kop van een hinde.
Omschrift: **MONE • N^o • HE • D^o •** zwijnskop naar links op twee gekruiste brandende takken **D** zwijnskop naar rechts op twee gekruiste brandende takken **BRE • LI • D^o • VY**

Delm. –; vdCh. –; CNM 2.45.14; Meijer 1855 –

Zeldzaamheid: R³

1.21 Daalder z.j. (1557-1567) met krullend haar en smal gezicht

Bron: particuliere collectie

VZ: Zeer slank borstbeeld in gestreept harnas naar links, met krullende haren en een sterk teruglopende onderkaak. Zijn linkerhand in de zij. Voor hem een toernooihelm.

Omschrift: (rechts boven) Van Brederode **NISI** Neuenahr **DOMI** Holstein-Schauenburg **NVS** : **FR** Marck-Arenberg **VSTRA**

KZ: Ingebogen, gevierendeeld wapen (1 en 4 Van Brederode, 2 en 3 heerlijkheid Vianen) onder twee toernooihelmen. De linkerhelm heeft als helmteken een omziende basilisk naar links met op zijn flank het wapen Van Brederode. De rechterhelm heeft als helmteken de kop van een hinde.

Omschrift: **MONE • N° • HE • D° •** zwijnskop naar links op twee gekruiste brandende takken **D** zwijnskop naar rechts op twee gekruiste brandende takken **BRE • LI • D° • VY**

Varianten: 1 op KZ **LI • D • VY**

2 op KZ **MONE • N •**

Delm. –; vdCh. –; CNM 2.45.11; Meijer 1855 –

Zeldzaamheid: R²

1.22 Daalder z.j. (1557-1567) met krullend haar, KZ met kleine letters en met VIAN

Bron: NNC inv.nr. NM-03758

VZ: Zeer slank borstbeeld in gestreept harnas naar links met krullende haren en een sterk teruglopende onderkaak. Zijn linkerhand in de zij. Voor hem een toernooihelm.

Omschrift: (rechts boven) Van Brederode **NISI** Neuenahr **DOMI** Holstein-Schauenburg **NVS : FR** Marck-Arenberg **VSTRA**

KZ: Ingebogen, gevierendeeld wapen (1 en 4 Van Brederode, 2 en 3 heerlijkheid Vianen) onder twee toernooihelmen. De linkerhelm heeft als helmteken een omziende basilisk naar rechts met op zijn flank het wapen Van Brederode. De rechterhelm heeft als helmteken de kop van een hinde.

Omschrift: **MONE * NO * HEN * DO** zwijnskop naar links op twee gekruiste brandende takken **D** zwijnskop naar rechts op twee gekruiste brandende takken **BRED * LI * D^o * VIAN**

Delm. 655; vdCh. 41.15; CNM –; Meijer 1855 –

Zeldzaamheid: R³

1.23 Daalder z.j. (1557-1567) met kapsel als van een monnik, KZ met kleine letters en met VIAN

Bron: Coin Investment 23 nr. 78

VZ: Zeer slank borstbeeld in gestreept harnas naar links met iets boller hoofd, een kapsel als van een monnik en een sterk teruglopende onderkaak. Zijn linkerhand in de zij. Voor hem een toernooihelm.

Omschrift: (rechts boven) Van Brederode **NISI** Neuenahr **DOMI** Holstein-Schauenburg **NVS : FR** Marck-Arenberg **VSTRA**

KZ: Ingebogen, gevierendeeld wapen (1 en 4 Van Brederode, 2 en 3 heerlijkheid Vianen) onder twee toernooihelmen. De linkerhelm heeft als helmteken een omziende basilisk naar links met op zijn flank het wapen Van Brederode. De rechterhelm heeft als helmteken de kop van een hinde.

Omschrift: **MONE' * NO' * HEN' * DO** zwijnskop naar links op twee gekruiste brandende takken **D** zwijnskop naar rechts op twee gekruiste brandende takken **BRED' * LP' * D^o * VIAN'**

Delm. –; vdCh. –; CNM 2.45.12; Meijer 1855 –

Zeldzaamheid: R⁴

1.24 Daalder z.j. (1557-1567) met versierd borststuk

Bron: Künker 122 nr. 3015

VZ: Borstbeeld met versierd borststuk naar links. Zijn linkerhand in de zij. Voor hem een toernooihelm.

Omschrift: (rechts boven) Van Brederode **NISI** Neuenahr **DOMI** Holstein-Schauenburg **NVS** : **FR** Marck-Arenberg **VSTRA**

KZ: Ingebogen, gevierendeeld wapen (1 en 4 Van Brederode, 2 en 3 heerlijkheid Vianen) onder twee toernooihelmen. De linkerhelm heeft als helmteken een omziende basilisk naar rechts met op zijn flank het wapen Van Brederode. De rechterhelm heeft als helmteken de kop van een hinde.

Omschrift: **MONF • NO • HE • D** zwijnskop naar links op twee gekruiste brandende takken **D** zwijnskop naar rechts op twee gekruiste brandende takken **BRE • LI • D° • VY**

Opmerking: door slijtage van de ponsoen of door een fout van de stempelsnijder staat er **MONF** in plaats van **MONE**.

Varianten: 1 KZ met **MONE** (vdCh. 41.17)

2 KZ met vijfbladige bloem als interpunctie (Rotterdam Museum inv.nr. 52382)

3 KZ met vijfbladige bloem als interpunctie en met **LI * D * VY** (Kon. Bibl. Brussel 2F67/30)

Delm. 653; vdCh. 41.18; CNM 2.45.13; Meijer 1855 nr. 10; Verk. 58.5

Zeldzaamheid: R²

1.25 Halve daalder z.j. (1557-1567) met versierd borststuk en VY op KZ

Bron: particuliere collectie

VZ: Borstbeeld met versierd borststuk naar links. Zijn linkerhand in de zij. Voor hem een toernooihelm.

Omschrift: (rechts boven) Van Brederode **NISI** Neuenahr **DOMI** Holstein-Schauenburg **NVS : FR** Marck-Arenberg **VSTRA**

KZ: Ingebogen, gevierendeeld wapen (1 en 4 Van Brederode, 2 en 3 heerlijkheid Vianen) onder twee toernooihelmen. De linkerhelm heeft als helmteken een omziende basilisk naar rechts met op zijn flank het wapen Van Brederode. De rechterhelm heeft als helmteken de kop van een hinde.

Omschrift: **MONE** * **NO** * **HE** * **D** zwijskop naar links op twee gekruiste brandende takken **D** zwijskop naar rechts op twee gekruiste brandende takken **BRE** * **LI** * **DVY**

Delm. 654; vdCh. 41.19; CNM 2.45.15; Meijer 1855 nr. 11

Zeldzaamheid: R⁴

1.25A Halve daalder z.j. (1557-1567) piedfort op dubbel gewicht

Bron: Koninklijke Bibliotheek Brussel, inv.nr. 2F67/35

Geheel als voorgaande maar op dubbel gewicht (28,68 g)

Delm. 654a; vdCh. –; CNM 2.45.15; Meijer 1855 –

Zeldzaamheid: R⁴, enig bekende exemplaar.

1.25B Halve daalder z.j. (1557-1567) met versierd borststuk en VI op KZ

Bron: Rotterdam Museum inv.nr. 52384

VZ: Borstbeeld met versierd borststuk naar links. Zijn linkerhand in de zij. Voor hem een toernooihelm.

Omschrift: (rechts boven) Van Brederode **NISI** Neuenahr **DOMI** Holstein-Schauenburg **NVS : FR** Marck-Arenberg **VSTRA**

KZ: Ingebogen, gevierendeeld wapen (1 en 4 Van Brederode, 2 en 3 heerlijkheid Vianen) onder twee toernooihelmen. De linkerhelm heeft als helmteken een omziende basilisk naar rechts met op zijn flank het wapen Van Brederode. De rechterhelm heeft als helmteken de kop van een hinde.

Omschrift: **MONE • N° • HE • D** zwijnskop naar links op twee gekruiste brandende takken **D** zwijnskop naar rechts op twee gekruiste brandende takken **BRE • LI • D • VI •**

Delm. –; vdCh. –; CNM –; Meijer 1855 –

Zeldzaamheid: R⁴, enig bekende exemplaar.

1.26 Daalder z.j. (1557-1567) met versierd borststuk en teken ¶ (haak)

Bron: particuliere collectie

VZ: Borstbeeld met versierd borststuk naar links. Zijn linkerhand in de zij. Voor hem een toernooihelm.

Omschrift: (rechts boven) Van Brederode ¶ **NISI** Neuenahr **DOMI** Holstein-Schauenburg **NVS : FR** Marck-Arenberg **VSTRA**

KZ: Ingebogen, gevierendeeld wapen (1 en 4 Van Brederode, 2 en 3 heerlijkheid Vianen) onder twee toernooihelmen. De linkerhelm heeft als helmteken een omziende basilisk naar rechts met op zijn flank het wapen Van Brederode. De rechterhelm heeft als helmteken de kop van een hinde.

Omschrift: **MONF • NO • HF • D •** zwijnskop naar links op twee gekruiste brandende takken **D** zwijnskop naar rechts op twee gekruiste brandende takken **BRF • LI • D • VY**

Opmerking: door slijtage van de ponsoen van de **E** staat er een **F** in plaats van een **E**.

Variant: 1 op KZ **MONE • NO • HE • D – D – BRE • LI • D • VY** (Ned. Muntenteiling dec. 2007 nr. 477)

Delm. –; vdCh. –; CNM –; Meijer 1855 –

Zeldzaamheid: R⁴, twee exemplaren bekend.

1.27 Batzelaar of kwart madonnadaalder z.j. zonder wapen van de stad Vianen

Bron: Nederlandsche Muntenveiling (NMV) dec. 2010 nr. 227

VZ: Klimmende leeuw met breedgepluimde staart naar links onder een barensteel met drie hangers die op de parelrand is geplaatst.

Omschrift: ✠ HENRI ★ DNS ★ DE ★ BREDERO ★ LI ★ DO ★ VI

KZ: Staande Maria met een gesloten kroon op een maansikkel met een scepter in haar rechterhand en het Christuskind op haar linkerarm. Aan weerszijden is zij omgeven door acht horizontale zonnestrallen.

Omschrift: ✠ SANCTA ✠ MA – RIA ✠ VIRGO ✠

Varianten: a op VZ LI ★ DNS ★ VI (NMV dec. 2010 nr. 228)

b op VZ LI ★ D^o ★ VI (NNC 1983-0350)

c op VZ DNS ★ D ★ BREDERO ★ LI ★ DNS ★ VI (Hooft van Iddekinge 1877)

d op VZ DE ★ BREDER^o ★ LI ★ D^o ★ VY (Hooft van Iddekinge 1877)

1 op KZ scepter tussen VIRGO en ✠

2 op KZ – RIA : VIRGO ✠ (Hooft van Iddekinge 1877)

3 op KZ – RIA : VIRGO – ✠ (Hooft van Iddekinge 1877)

Delm. 656; vdCh. 41.20; CNM 2.45.18; Meijer 1855 nr. 13

Zeldzaamheid: R³

1.28 Batzelaar of kwart madonnadaalder z.j. met wapen stad Vianen

Bron: Künker 170 nr. 2900

VZ: Klimmende leeuw met breedgepluimde staart naar links onder een barensteel met 3 hangers.

Omschrift: ✚ HENRI ✚ DNS ✚ D ✚ BREDER ✚ LI ✚ D° ✚ VIANEN

KZ: Staande Maria met een gesloten kroon op een maansikkel met een scepter in haar rechterhand en het Christuskind op haar linkerarm. Aan weerszijden is zij omgeven door zeven horizontale zonnestralen. Het wapen van de stad Vianen aan haar voeten.

Omschrift: ❁ SANCTA ❁ MA – RIA ❁ VIRGO

Varianten: a op VZ **BREDR** i.p.v. **BREDER** (NNC: NM-03766)

b op VZ ✚ HENRI ✚ DNS ✚ D ✚ BREDER ✚ LI ✚ D ✚ VIANEN
(Hooft van Iddekinge 1877)

c op VZ ✚ HENRI ✚ DN : ✚ D ✚ BREDER° ✚ LI ✚ D° ✚
VIANEN (Hooft van Iddekinge 1877)

d op VZ ✚ HENRI ✚ DNS' ✚ D ✚ BREDER° ✚ LI ✚ D° ✚ VIANE
(Hooft van Iddekinge 1877)

e op VZ ✚ HENRI ✚ DNS' ✚ D ✚ BREDER° ✚ LI ✚ D° ✚
VIANEN (Kon. Bibl. Brussel 2F67/36)

f op VZ ✚ HENRI ✚ DNS ✚ DE ✚ BREDER° ✚ LI ✚ D° ✚ VY
(Kon. Bibl. Brussel 2F67/38)

1 op KZ ❁ VIRGO ❁ (Hooft van Iddekinge 1877)

Delm. 657; vdCh. 42.22; CNM –; Meijer 1855 –; Verk. 58.7

Zeldzaamheid: R³

1.29 Batzelaar of kwart madonnadaalder z.j. met VYANEN en barensteel op de parelrand

Bron: NNC inv.nr. NM-03767

VZ: Klimmende leeuw met eenvoudige staart naar links onder een barensteel met drie hangers die over de parelrand is geplaatst.

Omschrift: ✚ HENRI ✚ DNS ✚ D ✚ BREDER° ✚ LI ✚ D° ✚ VYANEN

KZ: Staande Maria met een gesloten kroon op een maansikkel met een scepter in haar rechterhand en het Christuskind op haar linkerarm. Aan weerszijden is zij omgeven door zeven horizontale zonnestralen. Het wapen van de stad Vianen aan haar voeten.

Omschrift: ❀ SANCTA ❀ MA – RIA ❀ VIRGO ❀

Delm. –; vdCh. –; CNM –; Meijer 1855 –

Zeldzaamheid: R⁴, enig bekende exemplaar.

1.30 Batzelaar of kwart madonnadaalder z.j. met VYANENSIS, teken ‘peer’ en open kroon op KZ

Bron: NNC inv.nr. 1983-0351

VZ: Klimmende leeuw met eenvoudige staart naar links onder een barensteel met drie hangers die de parelrand onderbreekt. De klauw aan de linker-achterpoot doorbreekt de parelrand.

Omschrift: grote peer met twee blaadjes aan de steel : H • D • BRE • LI • D • VYANENSIS

KZ: Staande Maria met open kroon op een halve maan sikkels met in haar rechterhand een scepter en het Christuskind op haar linkerarm. Aan weerszijden is zij omgeven door elf horizontale zonnestrallen. Aan haar voeten het wapen van de stad Vianen.

Omschrift: SANCTA • MA – RIA • VIRGO grote peer met twee blaadjes aan de steel

Delm. –; vdCh. –; CNM –; Meijer 1855 –

Zeldzaamheid: R⁴, enig bekende exemplaar.

Voor het eerst genoemd door Hooft van Iddekinge 1877.⁸⁸

⁸⁸ In dit artikel beschrijft hij een vondst van 40 vrijwel ongecirculeerde batzelaars in een geel leren etui dat in een la lag in het archief te Zwolle. Hiervan zijn 19 stuks van Vianen, 1 van Jever, 6 van Thorn en 14 van twee niet definitief toegewezen muntplaatsen (waarvan 10 stuks met D•I•L voor Lynden? en 4 stuks met D•I•G voor Gronsveld? De leeuw heeft op alle 14 exemplaren een verlengde staart die doorloopt tot boven zijn hoofd, waardoor het lijkt dat deze de lambel van Brederode draagt). Iedere variant is nauwkeurig beschreven.

1.31 Bianco z.j.

Bron: NNC inv.nr. NM-03768

VZ: Klimmende aanziende leeuw naar links, een banier houdend met daarop een zwijnskop op een stokkenkruis. Het geheel binnen twee concentrische cirkels.

Omschrift: **H • D • D • BR • L • D • VI • ET • SI • MORTVVS • VR •**

KZ: Borstbeeld van St.-Pieter met een rijkversierde pauselijke mantel naar rechts.

Omschrift: (links onder) **S • PETRVS • APOSTOLVS • PONT • MAX**

Delm. 658; vdCh. —; CNM 2.45.20; Meijer 1855 nr. 14var.

Zeldzaamheid: R³

1.32 Bianco z.j. leeuw met barensteel

Bron: NNC inv.nr. NM-03771

VZ: Klimmende aanziende leeuw naar links onder een barensteel met drie hangers, een banier houdend met daarop een zwijnskop op een stokkenkruis. Het geheel binnen drie concentrische cirkels.

Omschrift: **H • D • D • BR • L • D • VI • ETSI MORTVVS : VRO**

KZ: Borstbeeld van St.-Pieter met een rijkversierde pauselijke mantel naar rechts.

Omschrift: (links onder) **S PETRVS • APOSTOLVS • PONT • MAX**

Variant: a op VZ Leeuw zonder barensteel. **H • D • D • BR • L • D • I • V • ET • SI MORTVS • VR •** (Serrure 1859, nr. 3)

Delm. —; vdCh. —; CNM —; Meijer 1855 —

Zeldzaamheid: R⁴, enig bekende exemplaar.

1.33 Bianco z.j. breed hoofd op KZ

Bron: Koninklijke Bibliotheek Brussel inv.nr. 2F67/42

VZ: Klimmende, aanziende leeuw naar links zonder barensteel een banier houdend met daarop een zwijnskop op een stokkenkruis. Het geheel binnen twee concentrische cirkels.

Omschrift: • H • D • D • BL • DVI • ET • SI • MORTVVS • VR •

KZ: Borstbeeld van St.-Pieter naar rechts met breed hoofd en krullende baard met een rijkversierde pauselijke mantel die twee concentrische cirkels doorbreekt.

Omschrift: (links onder) • PETRVS • APOST • PONT • MAX •

Delm. –; vdCh. –; CNM –; Meijer 1855 –

Zeldzaamheid: R⁴, enig bekende exemplaar.

1.34 Bianco z.j. met wapen de stad Vianen op KZ

Bron: NNC inv.nr. NM-03772

VZ: Klimmende, aanziende leeuw naar links zonder barensteel, een banier houdend met daarop een zwijnskop op een stokkenkruis. Het geheel binnen drie concentrische cirkels.

Omschrift: HEN • D • D • BR • L • D • V • ETSI • MORTVVS : VRO

KZ: Borstbeeld van St.-Pieter met een rijkversierde pauselijke mantel naar rechts. Het wapen van de stad Vianen onder de mantelkraag.

Omschrift: (links onder) • S • PETRVS • APOSTOLVS • PON • MAX

- Varianten: a op VZ • **HEN • D • D • BR • L • D • VI • ETSI • MORTVVS : VRO** (Kon. Bibl. Brussel 2F67/40)
 b op VZ **HEN • D • D • D • B • L • D • VI • ET • SI • MORTWS • VR •** (Kon. Bibl. Brussel 2F67/41)
 1 op KZ **PETRVS • APOSTOLVS • PONT • MAX** (Kon. Bibl. Brussel 2F67/40)

Delm. –; vdCh. –; CNM –; Meijer 1855 –; Chalon 1866 nr. 3

Zeldzaamheid: R³

Opmerking: Voor het eerst gemeld door Chalon 1866.

Zie 1.35 voor een duidelijker wapen van de stad Vianen onder de kraag.

1.35 Bianco z.j. met wapen de stad Vianen op KZ, lang banier en poot doorsnijdt omschrift op VZ

Bron: Koninklijke Bibliotheek Brussel inv.nr. 2F67/37

VZ: Klimmende, aanziende leeuw zonder barensteel naar links die een lang banier vasthoudt met twee plooiën met daarop een zwijnskop op twee gekruiste stokken. De leeuw die een enorm lange pluim aan zijn staart heeft, doorsnijdt met de linkerachterpoot twee concentrische cirkels en het omschrift.

Omschrift: • **H • D • D • B • L • D • – VI • ET • SI • MORTWS • VR •**

KZ: Borstbeeld van St.-Pieter met een langere baard en een rijkversierde pauselijke mantel naar rechts. Het wapen van de stad Vianen onder de mantelkraag.

Omschrift: (links onder) **PETRVS • APOSTOLVS • PONT • MAX**

Delm. –; vdCh. –; CNM –; Meijer 1855 –

Zeldzaamheid: R⁴, enig bekende exemplaar.

1.36 Bianco z.j. met lang banier, achterpoot doorsnijdt omschrift. St.-Pieter met krullen in baard

Bron: NNC inv.nr. NM-03769

VZ: Klimmende, aanzijnde leeuw zonder barensteel naar links die een lang banier met twee plooiën vasthoudt met daarop een zwijnskop op een stokkenkruis. De leeuw die een lange pluim aan zijn staart heeft, doorsnijdt met de linkerachterpoot twee concentrische cirkels en het omschrift.

Omschrift: • H • D • D • B • L • D • – VI • ET • SI • MORTWS • VR

KZ: Borstbeeld van St.-Pieter met een rijkversierde mantelkraag naar rechts. St.-Pieter heeft krullen in zijn baard. Het hoofd binnen twee concentrische cirkels die onderbroken worden door de kraag. Het borstbeeld is breder dan bij de voorgaande bianchi maar iets minder breed dan bij 1.33.

Omschrift: (links onder) S • PETRVS • APOST • PONT • MAX •

Delm. –; vdCh. –; CNM –; Meijer 1855 –

Zeldzaamheid: R⁴, enig bekende exemplaar.

GEERTRUIDA VAN BRONCKHORST-BATENBURG (1577)

1.40 Wildeman daalder van 30 stuiver 1577 met jaartal in omschrift KZ

Bron: Jean Elsen 116 nr. 1783

VZ: Gekroond, gekwartierd wapen: 1 en 3 Bronckhorst, 2 Van Brederode, 4 Van der Marck-Arenberg, met hartschild stad Vianen.

Omschrift: * MO * NO * GERT * DE * BRON * ET * BA * LI * DO * VI * TRIG^S

KZ: Staande wildeman half naar rechts aanzien met een boomstronk in zijn rechterhand en het wapen van de stad Vianen met daaronder twee linten, in zijn linkerhand. (Het wapen alleen links – heraldisch rechts – licht ingebogen.)

Omschrift: ✕ IN * SPE * ET * SILENTIO * FORTIIVDO * MEA * 1577

Opmerking: waarschijnlijk een fout van de stempelsnijder waardoor er **FORTIIVDO** staat in plaats van **FORTITVDO**.

Variant: 1 op KZ ✕ * IN * SPE etc. (Rotterdam Museum inv.nr. 52387)

Delm. 661; vdCh. 42; CNM 2.45.21; Verk. 225.4

Zeldzaamheid: R⁴

1.41 Wildeman daalder van 30 stuiver 1577 met jaartal in veld naast wildeman

Bron: NNC inv.nr. 1915-0116

VZ: Gekroond, gekwartierd wapen: 1 en 3 Bronckhorst (met enkele staart), 2 Van Brederode, 4 Van der Marck-Arenberg, met hartschild stad Vianen.

Omschrift: ✕ MO * GER * DE * BRO * ET * BA * LI * DO * VI * TRI * S

KZ: Staande wildeman naar rechts kijkend tussen 7 – 7 met een boomstronk in zijn rechterhand en het wapen van de stad Vianen in zijn linkerhand hangend aan twee linten. Het wapen is kleiner en aan beide zijden ingebogen. De boomstronk doorbreekt het omschrift aan de bovenkant.

Omschrift: • IN • SPE • ET • SILENTIO • FORTITVDO • M – EA

Variant: a op VZ ✕ i.p.v. ✕ (Delm. 662)

Delm. 662; vdCh. –; CNM 2.45.22; Verk. –

Zeldzaamheid: R⁴

1.42 Daalder van 30 stuiver 1577 met klimmende leeuw met ☒ op VZ

Bron: NNC inv.nr. NM-03776

VZ: Gekroond, gekwartierd wapen: 1 en 3 Bronckhorst, 2 Van Brederode, 4 Van der Marck-Arenberg, met hartschild stad Vianen. De kroon boven het wapen is iets smaller.

Omschrift: ☒ MO • GER • DE • BRO • ET • BA • LI • DO • VI • TRI • S

KZ: Gekroonde klimmende leeuw naar links met een gekrulde staart binnen een parelrand.

Omschrift: ☒ IN • SPE • ET • SILENTIO • FORTIIVDO • MEA • 1577

Opmerking: er staat **FORTIIVDO** in plaats van **FORTITVDO**. Zie ook de opmerking bij 1.40.

Delm. 663; vdCh. –; CNM 2.45.23; Verk. –

Zeldzaamheid: R⁴

1.42A Daalder van 30 stuiver 1577 met klimmende leeuw met dubbel kruisje op VZ en KZ

Bron: L. Schulman 23 nr. 352

VZ: Gekroond, gekwartierd wapen: 1 en 3 Bronckhorst, 2 Van Brederode, 4 Van der Marck-Arenberg, met hartschild stad Vianen.

Omschrift: ✠ MO * GER * DE * BRO * ET * BA * LI * DO * VI * TRI
* S

KZ: Gekroonde klimmende leeuw naar links met een gekrulde staart binnen een parelrand.

Omschrift: ✠ IN * SPE * ET * SILENTIO * FORTIIVDO * MEA * 1577

Opmerking: er staat **FORTIIVDO** in plaats van **FORTITVDO**. Zie ook de opmerking bij 1.40.

Delm. 663; vdCh. –; CNM –; Verk. –

Zeldzaamheid: R⁴

1.43 Daalder 1577 met klimmende leeuw met dubbele staart en zonder waarde-aanduiding

Bron: Lanz 147 nr. 789

VZ: Gekroond, gekwartierd wapen: 1 en 3 Bronckhorst (met enkele staart), 2 Van Brederode, 4 Van der Marck-Arenberg, met hartschild stad Vianen.

Omschrift: ✠ MO * GERT * DE * BRO * ET * BA * LI * DO * VI

KZ: Gekroonde klimmende leeuw met dubbele staart binnen een binnencirkel

Omschrift: ✠ IN * SPE * ET * SILENTIO * 1577

Delm. –; vdCh. –; CNM –; Verk. –

Zeldzaamheid: R⁴, enig bekende exemplaar.

STEDELIJKE MUNTSLAG VIANEN (1567?)

1.50 Daalder z.j. met adelaar op VZ en klimmende leeuw op KZ

Bron: *Constitutie*, Tab. IV nr. 37

VZ: Enkelkoppige adelaar naar links

Omschrift: ✚ **VYANSCHNE • DALER • VA** stad Vianen **N • DERTICH • STYVERS**

KZ: Gekroonde klimmende leeuw met dubbele staart naar links

Omschrift: wapen?? **NA • KONI** Herlaer **NCX • PHI** Gennepe? **LIP • DAL • Loon of Herwijnen GEHALT •**

Delm. —; vdCh. —; CNM —; Verk. —

Zeldzaamheid: R⁴, nog niet teruggevonden

Opmerking: Ongetwijfeld is er sprake van een stempelsnijdersfout en zal **VYANSCHNE** zijn bedoeld. Zolang de munt niet is gevonden, zal het onduidelijk blijven of deze fout door de stempelsnijder van de munt of door de stempelsnijder van de *Constitutie* is gemaakt.

1.51 Daalder z.j. met gehelmd wapen op VZ en borstbeeld op KZ

Bron: *Constitutie*, Tab. IV nr. 38

VZ: Wapen stad Vianen onder een toernooihelm waarboven een onduidelijk helmteken (een hertenkop?)

Omschrift: **MO • NO • DNI • LI – CI • VYANENSIS 9**

KZ: Geharnast borstbeeld (lijkend op Hendrik van Brederode) met sjerp naar rechts

Omschrift: **NISI • DOMINVS : FRVSTRA**

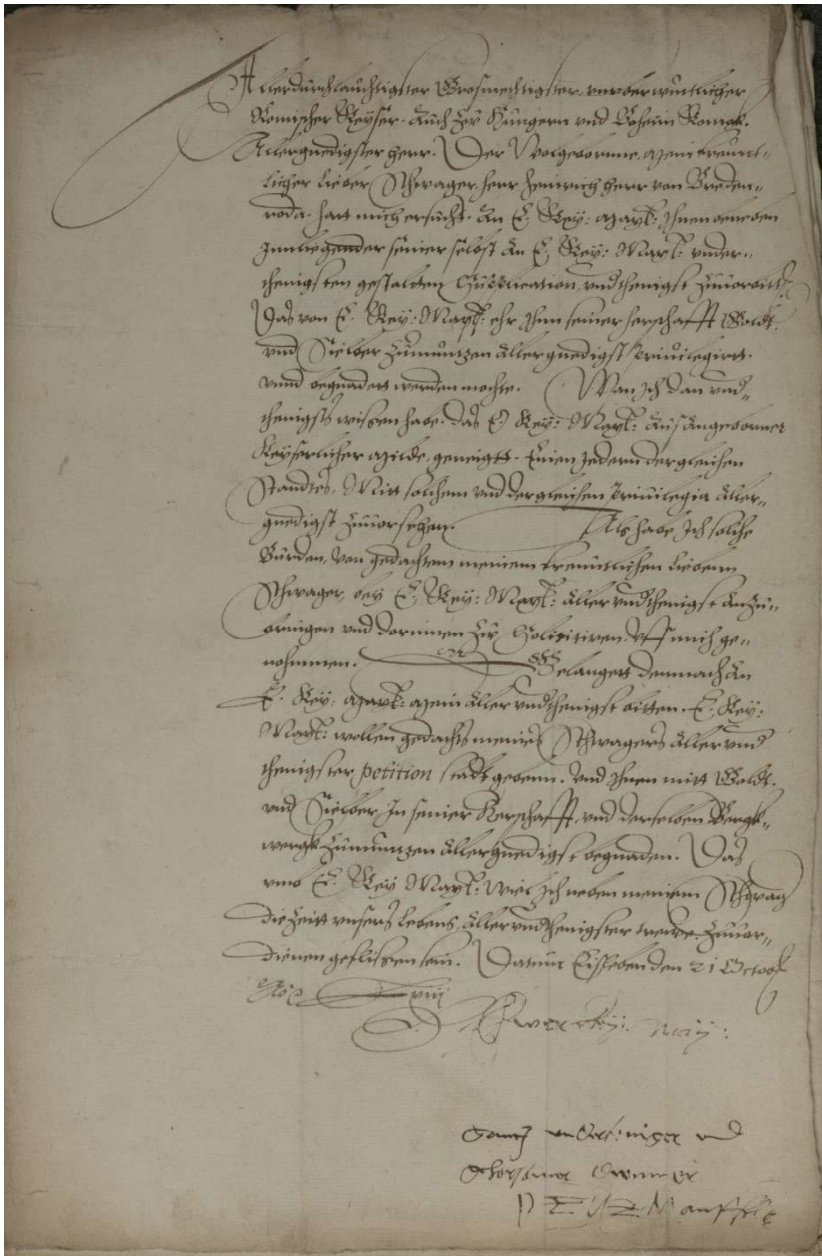
Opmerking: Het is onwaarschijnlijk dat het onduidelijke teken dat op een ‘9’ lijkt ook als 9 (negen) gezien moet worden. Wanneer het deel uit zou maken van een jaartal dan komt alleen (155)9 in aanmerking. Maar in dat jaar was Reinoud III, de vader van Hendrik, de heer van Vianen. Vanzelfsprekend komt het jaartal 1569 niet in aanmerking omdat deze afbeelding al in 1567 wordt gepubliceerd. Wellicht is het een munt(meester)teken?⁸⁹

De tekst van de keerzijde is de lijfspreuk van Hendrik: Als God niet met ons is, is alles tevergeefs.

Delm. –; vdCh. –; CNM –; Verk. –

Zeldzaamheid: R⁴, nog niet teruggevonden.

⁸⁹ Een vergelijkbaar teken komt voor op munten geslagen in het Franse Rennes in de periode 1549-1771, waar het een afkorting is van het prefix CON in de Latijnse naam van de stad (Condate Riedonum). Droulers, 1998: p. 20, n. 3.

Österreichisches Staatsarchiv/Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Reichs Hof Rat,
Gratitalia et Feudalia, Confirmationes privilegiorum, deutsche Expedition

Aller durchlauchtigster Grosmechtigster vnvberwintlicher
Romischer Keyser. Auch zur Hungern vnd Boheim Konigk.

Allergnedigster herr. Der wolgebornne mein freunt-
licher lieber Schwager herr heinrich herr von Breden-
roda hatt mich ersucht. An E. Key. Majest. Ihnen beneben

Innliegender seiner selbst an E. Key. Majest. vnder-
thenigsten gestaltten Supplication vnderthenigst zuvorbitten
das von E. Key. Majest. ehr Ihnn seiner herschafft Goldt
vnd Sielber zu muntzen allergnedigst privilegiertt
vnnd begnadett werden mochte. Wan ich dan vnder-

thenigsts wissen habe das E. Key. Majest. aus angeborner
Keyserlicher milde geneigtt Einen Jedern dergleichen
Standtes Mitt solchem vnd dergleichen privilegia aller-
gnedigst zuvorsehen. Als habe ich solche

Burden, von gedachtem meinem freuntlichen liebenn
Schwager beij E. Key. Majest. aller vnderthenigst anzu-
bringen vnd darinnen zur Solicitiren auff mich ge-
nohmmen.

Belangett demnach an
E. Key. Majest. mein aller vnderthenigst bitten E. Key.
Majest. wollen gedachts meines Schwagers aller vnder-
thenigster petition stadt gebenn vnd Ihnen mitt Goldt
vnd Sielber in seiner Herschafft vnd derselben Bergk-
wergk zumuntzen allergnedigst begnaden. Das

vmb E. Key. Majest. viel ich neben meinem Schwager
die zeit vnser lebens, aller vnderthenigster trewe zuvor-
dienen geflissen sein. Datum Eisleben den 21 Octobris

Anno Lxiiij

Rom. Key. Maj.

Gantz vndertheniger vnd

Gehorsamer Diener

P ERNST Mansfelt

(transcriptie door auteur)

10 ybris 1563

[illegible]

7 Monembry 11. 63

Grave Peter Ernst zu
Mansfeld
Furschafft per henrich
herrn zu Brederot

x 9^{bris} 1563
Ein zu stellen biß auff
ersehung der Muntzord-
nung

10 9^{bris} 1563

Dem Aller durchlauchtichsten Grosmechtigsten Vnüber-
wintlichsten fursten vnd herrn herrn Ferdinanden
Erwolten Romischen Keisern zu allen zeitten merern
deß Reichß. In Germanien zu Hungern Boheim, Dalma-
tien, Croatien Slavonien Konig Infant in Hispani-
en. Ertzhertzogen zu Osterreich, Hertzogen zu Burgundi,
Steier, Karnten, Craim, vnd Wirtembergs, Gravenn
zu Tiroll etc Meinem allergnedigsten Herrn.

7 Novembris A° 63

(transcriptie door auteur)

Augusto Imperatori

Insuper se exhibere com omni humilitate notum facit. Tunc Maestati
 Inuictissime Regar. D. Henricus d. de Broderloze. Quos civitatem
 Vianit cum suis dominis & limitibus legitimo & hereditario
 iure iustis titulis possideat quemadmodum Domini maiores
 sibi olim, ita idem Dominus prefatus ad hoc suis temporibus, & tra-
 trecentos annos & supra omnium hominum memoriam hanc
 eandem possessionem & iuravit & liberam dominium exer-
 cuerunt, Sed et regalia eiusdem preter omnium & el Regar.
 Regum Ducum & preminentiam sine quod hominum auctoritate
 & obedientia semper habuerunt & occuparunt. Quia de causa
 potuerunt sibi constituere & in perpetuum tempus confer-
 uisse aliquam monetam auream & argentream sicuti ab alijs
 similibus heris factitatum videmus, fortasse tanta auctoritate
 non praeditis, si vel obliuiscunt, vel temporis oportunitas se ita
 obtraheret, & itidem a domino fieri decretum est. Sed
 hoc in primis remouatur & voluntatem & propositum prefati
 Domini, ne videlicet T. M. vel forte alterius insignatio,
 nem incidat incurratys & cuius maiestas de iure omnibus
 & suspitione & tremenda est. Et ideo eadem moneta
 infringatur, prohibeatur & ad nihilum redigatur, Quod
 non sine magno detrimento & dedecori eiusdem Domini fieri
 posset. Postulat itaque obtentaturus T. M. tam pro se,
 quam pro posteris omnibus causantibus. Sed & si modo
 opere precium vel aliquo pacto necessarium fuerit & ti-
 tula clementia eiusdem concedere dignetur privilegium &
 certas literas ad constituendam & in posterum retinendam
 eandem monetam: quatenus auream & argenteam eiusdem
 quos ab ipso monetario fabricatum fuerit, sit iusti & valoris,
 & equeam tractinam habens omnium hominum manibus

ten alijs exponi poterit inuicibiliter, T. M. hoc ipsam con-
cedente confirmante, Ipsam si T. M. pro solita clementia
sibi d. supplicanti & posteris suis prestitit, mirum in
modum illi gratificabitur. Injs omnibus obsequijs, et mi-
nis quibuscumque T. M. prodesse uel inferuiri potuerit se
obsequentijsimum paratissimumq. nunciet, Testis ipse
Deus ppi. Max. grat. T. M. dntissime nobis incolumen
conseruet. Data Vianq. Amq. 63. 13 Calend. Sep-
tembris.

Literatuur

- Beer, J. de (1921) Trouvaille de Liège *RBN* 73, 86-89
- Broeck, P. van den (1657) *De Doorluchticheyt van Brederode vyt den Grafelycke huysse van Hollant*
- Chabouillet, A. (1849) Attribution à Vianen d'un écu d'or *Revue Numismatique* 14, 217-224
- Chalon, R. (1866) Curiosités Numismatiques, Monnaies rares ou inédites *RBN* 22, 200-210
- Chijs, P.O. van der (1855) Munten van Hendrik van Brederode *Algemeene Konst- en Letterbode* 48, 386
- Chijs, P.O. van der (1856) Munten van Hendrik van Brederode *Algemeene Konst- en Letterbode* 6, 42-43
- Chijs, P.O. van der (1858) *De munten der voormalige graafschappen Holland en Zeeland alsmede der heerlijkheden Vianen, Asperen en Heukelom* (Haarlem)
- Delmonte, A. (1964) *De gouden Benelux* (Amsterdam)
- Delmonte, A. (1967) *De zilveren Benelux* (Amsterdam)
- Doornmalen, A.G.J. van (2017) *De Herlaars in het Midden-Nederlandse rivierengebied (ca. 1074-ca. 1400)* (Leiden)
- Droulers, F. (1998) *Répertoire général des monnaies de Louis XIII à Louis XVI (1610-1792)* (Parijs)
- Duplessy, J. (2004) *Les monnaies françaises féodales* (Parijs)
- Engel, A. & R. Serrure (1905) *Traité de Numismatique du Moyen Âge*, tome 3 (Parijs)
- Gelder, H.E. van (1950) Zeldzame Nederlandse munten in het Cabinet des Médailles te Parijs *JMP* 37, 151-156
- Gelder, H.E. van (1958) De vondst Zutphen 1958 *JMP* 45·II, 110-143
- Gelder, H.E. van (1976) 'Muntslag in Vianen' lezing *Gemeente Vianen Jaarverslag*, 25-30
- Gelder, H.E. van (2002) *De Nederlandse Munten* (Utrecht)
- Gropp, S. (2016) Tussen Republiek en Rijk. De Batenburgse muntslag onder graaf Maximiliaan van Bronckhorst (1615-1624) *Bijdragen en Mededelingen Vereniging Gelre* 107, 97-116
- Gropp, S. (2018) Muntmeester Jacques de Mey. Een mislukte carrière? *DB* 42, 195-200
- Haanen, E. (2014) Bijdragen aan de muntgeschiedenis van de heerlijkheid en het graafschap Horn (± 1270-1567) *JMP* 101, 58-123
- Hofmann, L.W. (1683) *Alter und Neuer Müntz-Schlüssel* (Lindau)
- Hooft van Iddekinge, J.E.H. (1877) Des monnaies en guise de jetons *RBN* 33, 203-214
- Hulzen, A. van (1981) Vianen, middelpunt van het verzet 1566-1567 *In het land van Brederode, historisch tijdschrift voor het land van Vianen* 2, 1-11
- Hulzen, A. van (1995) *De Grote Geus en het falende Driemanschap* (Hilversum)
- Jasek, D.F. (2015) *Gold ducats of the Netherlands; Volume one* (Krakau)
- Kattendijke, J.H. van (2005) *Johan Huyssen van Kattendijke-kroniek Die historie of die cronieke van Hollant, van Zeelant ende van Vrieslant ende van den Stichte van Utrecht* (Den Haag)

- Kerkwijk, A.O. van (1916) De Friesche Muntmeester Willem van Vierssen *JMP* 3, 175-177
- Kerkwijk, A.O. van (1923) Munten van Batenburg *JMP* 10, 58-67
- Koenhein, A.J.M. & J. Heniger (1999) Johan Wolfert van Brederode. In: A.J.M. Koenhein e.a. (red.) *Johan Wolfert van Brederode (1599-1655) een Hollands edelman tussen Nassau en Oranje*, 9-46 (Zutphen)
- Kroha, T. (1977) *Lexikon der Numismatik* (Gütersloh)
- Lucas, P. (1982) *Monnaies seigneuriales mosanes* (Walcourt)
- Madaï, D.S. (1765/67) *Vollständiges Thaler-Cabinet* (Königsberg)
- Man, M. de (1902) Een valsche munter te Waalwijk gevangen genomen in 1400 *TMP* 10, 255-256
- Matthaeus, A. (1703) *Foundationes et fata ecclesiarum, quae et ultrajecti, etc.* (Leiden)
- Meijer, J.F.G. (1843) Berigt aangaande eenen zeldzamen Nederlandschen daalder van Geertruida van Bronckhorst *Tijdschrift voor algemeene Munt- en penningkunde*, 23-26
- Meijer, J.F.G. (1855) De munten van Hendrik van Brederode *Algemeene Konst- en Letterbode* 45, 359-361; 46, 367-388; 47, 374-375
- Meijer, J.F.G. (1873) Monnaies rares du Cabinet Royal de la Haye *RBN* 29, 281-320
- Meyere, J. de (1987a) *geld, geld, geld...* Brochure uitgegeven door Stichting Stedelijk Museum Vianen (Vianen)
- Meyere, J.A.L. de (1987b) *Vrijstad Vianen* (Alphen aan den Rijn)
- Meyere, J. de (1997) *Hendrik van Brederode, de Grote Geus* Brochure uitgegeven door Stichting Stedelijk Museum Vianen (Vianen)
- Meyere, J.A.L. de & J.M.M. Ruijter (1982) *De Lekpoort te Vianen, Aspecten uit de historie van een stadje aan de Lek* (Alphen aan den Rijn)
- Meyere, J. de & K. Ruijter (1993) *Vianen, dialoog met de Historie* Brochure uitgegeven door Stichting Stedelijk Museum Vianen (Vianen)
- N.H. (1900) Tiers de Blanc au Lion – Frappé a Gennep *La Gazette Numismatique* 1, oktober, 3-5
- Nissen, Th. (2008) De bianci van Vianen en Stevensweert *DB* 32, 105-111
- Nissen, Th. (2018) Munten geslagen in ballingschap; Nederlandse daalders en kwartaalders van Oost-Friese makelij (1567-1573) *JMP* 105, 139-150
- N.N. (1565) *Thaler und Silbere Müntzen; allerhand Sorten; so am gehalt zu gering unnd verboten. Sampt derselben Werth und Valuation* (Straatsburg)
- N.N. (1567) *Constitutie, Piotrkowskie Kofu 1567*. Herdruk uit 1967 voorzien van een commentaar in het Pools en een samenvatting in het Engels (Warschau)
- N.N. (1580) *Het Thresoor oft schat van alle de specien; figuren en sorten van Gouden ende Silveren munten etc.* (Antwerpen)
- N.N. (1981) Inleiding op Steven de Witt *In het land van Brederode, historisch tijdschrift voor het land van Vianen* 2, 12-13
- Obreen, H. (1926) Bijdragen tot de kennis der middeleeuwse geslachten van Holland en Zeeland. De Heeren van Teylingen en van Brederode *De Nederlandsche Leeuw* 44, 193-207, 234-243, 258-266, 290-299, 353-361
- Oostrom, F. van (2018) *Nobel Streven. Het onwaarschijnlijke maar waargebeurde ver-*

haal van ridder Jan van Brederode (Amsterdam)

- Opdam, T. (2008) Overdenkingen bij een tinhaak *DB* 32, 209-216
- Opdam, T. (2012) Nogmaals twee geschiedkundige onjuistheden *DB* 36, 121-124
- Opdam, T. (2019) Een vrijwel onbekende daalder van Vianen in het Amsterdam Museum *DB* 43, 149-151
- Opdam, T. (2022) Een greep uit de muntencollectie van de Historische Vereniging Het Land van Brederode *In het land van Brederode, historisch tijdschrift voor het land van Vianen* 46-1, 19-23
- Passon, T. (1980) *De Stedelijke Munt van Nijmegen 1457-1704* (Nijmegen)
- Passon, T. (2009) *Catalogus van de Nederlandse munten vanaf de vroegste tijden tot en met de regering van Karel V. Gennep, Cuijk, Herpen en Ravenstein.* (Zutphen)
- Polain, M.L. (1869) *Receuil des ordonnances de la principauté de Liège; 2e serie 1507-1684* (Brussel)
- Roest, Th.M. (1897) Les monnaies des seigneurs de Bronchorst-Batenbourg *TMP* 5, 59-83
- Schilfgaarde, A.P. van (1957) *Archief van het Huis Bergh, Supplement 1932-1957*
- Schneider, K. (2005) Ein geplatztes Geldgeschäft auf der Frankfurter Frühjahrmesse von 1565 *Hessische Heimat* 55-1, 24-29
- Schneider, K. (2006-2007) Schnapphähne, Philippstaler, Dukaten und Kronentaler. Niederländisches Geld in Frankfurt a. M. vom späten Mittelalter bis ins 19. Jahrhundert *JMP* 93-94, 255-292
- Serrure, C.A. (1859) Onuitgegevene munten der graven van Holland en der heeren van Vianen *Vaderlandsch Museum* 3, 65-72
- Stürmer, W. (1572) *Verzeichnis und Gepräge der groben und kleinen Münzsorten* (Leipzig)
- Tangelder, F.B.M. (1955) *Muntheer en Muntmeester, een studie over het Berghse muntprivilege in de tweede helft der zestiende eeuw* (Arnhem)
- Tourneur, V. (1929) Jean de Brederode et l'atelier monétaire brabançon de Waelwijck (1400) *RBN* 81, 17-23
- Verkade, P. (1848) *Muntboek* (Schiedam)
- Voet, P. (1556) *Oorspronck, voortganck en daeden der doorluchtiger Heeren van Brederode, by eengesteld door Paulus Voet* (Utrecht)
- Voogt, W.J. de (1869) *Bijdragen tot de Numismatiek van Gelderland. (2e stuk) Berg (’s Heerenberg)-Batenburg-Baar* (Arnhem)
- Voogt, W.J. de (1873) Notice sur une trouvaille de monnaies de la fin du quatorzième siècle *RBN* 29, 447-462
- Wassing, S. (2017) *Hendrik van Brederode en de Beeldenstorm (1566) De onstuimige geboorte van de Tachtigjarige Oorlog* (Vianen)
- Wiel, A. van der (1937) Twee geschiedkundige onjuistheden, die in nagenoeg alle numismatische werken voorkomen *JMP* 24, 103-104
- Wis, J.C. van der (1986) Catalogus van kloppen. In: E.J.A. van Beek (red.) *Encyclopedie van munten en bankbiljetten* (Houten)
- Wis, J.C. van der & T. Passon (2009) *Catalogus van de Nederlandse Munten* (Apeldoorn)